

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi
Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

2023, 24(1), 95-115

ARAŞTIRMA | RESEARCH

Gönderim Tarihi | Received Date: 08.03.21
Kabul Tarihi | Accepted Date: 04.11.22
Erken Görünüm | Online First: 20.11.22

**Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan
Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği**

[Türkçe okumak için tıklayınız](#)

**Effectiveness of the Family Education Program on Protection from
Neglect and Abuse Offered to Families with Children with Disabilities**

[Click here to read in English](#)

Sevgi Yıldırım

Zehra Atbaşı

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelere Sunulan İhmal ve İstismardan Korunma Aile Eğitim Programının Etkililiği*

Sevgi Yıldırım ¹

Zehra Atbaşı ²

Öz

Giriş: Bu araştırma özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının ailelerin ihmal ve istismar konusundaki bilgi düzeyleri üzerinde etkililiğinin sınanması amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, eğitim sürecinde, ihmal ve istismardan korunma aile eğitimi için araştırmacılar tarafından hazırlanan aile eğitim kitapçığı kullanılmıştır. Aile eğitim kitapçığının içeriği sunular halinde düzenlenerek beş oturumda sunulmuştur.

Yöntem: Bu araştırma nicel ve nitel bulguların bir arada kullanıldığı karma (mixed) yöntem ile yapılmıştır. Araştırmada nicel verilerin toplanmasında deney ve kontrol gruplu, öntest-sontest deneysel desen kullanılmıştır. Aynı testler eğitim alan deney grubuna eğitimden üç hafta sonra tekrar uygulanarak izleme verisi alınmıştır. Ayrıca deney grubuna eğitimden hemen sonra araştırmacı tarafından hazırlanan dört soruluk bir görüşme formu uygulanmış ve ailelerin eğitim ile ilgili görüşleri alınmıştır. Araştırmanın nicel verileri bilgisayar ortamında bir istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma deney grubunda 20 katılımcı, kontrol grubunda 20 katılımcı olmak üzere toplam 40 özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynle yapılmıştır.

Bulgular: Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının ailelerin ihmal ve istismar konusundaki bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Ailelere üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde de sunulan aile eğitiminin etkililiğinin korunduğu bu araştırma bulguları ile belirlenmiştir.

Tartışma: Aileler eğitim öncesinde ihmal ve istismar ile ilgili düşük düzeyde bilgi sahibi iken eğitimden sonra bilgi düzeylerinde bir artış olmuştur. Ailelerin bu konuda bilgilenebilmesi ile çocuklarına karşı ihmal ve istismardan korunma ile ilgili daha bilgili hareket edecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ihmal ve istismar ile ilgili bir önleme amacına hizmet edecektir.

Anahtar sözcükler: Çocuk, ihmal, istismar, özel gereksinimli bireyler, aile eğitimi.

Atf için: Yıldırım, S., & Atbaşı, Z. (2023). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 24(1), 95-115. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.893235>

*Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında çıkarılmış birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹**Sorumlu Yazar:** Uzm., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: svgyldrm00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5849-9831>

²Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: zehrasutcu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2758-1277>

Giriş

Çocuk kavramı insan yaşamının ilk 18 yılına denk gelen ve tam olgunlaşmamaya bağlı olarak çocuğun eğitim ve bakım gereksinimlerinin devam ettiği süreci ifade eder (Hacıoğlu, 1998). Çocuğun güven, oyun yoluyla uyarılma, dokunulma, birey olarak kendini değerli görme, tutarlı düzen ve yapı, sosyalleşme gibi duygusal ihtiyaçları ve bakım, beslenme, sağlık gibi fiziki temel ihtiyaçları vardır (Hoşoğlu, 2009). Çocukların mutluluğu ve refahı aileleri, ailelerin mutluluğu ve refahı da toplumu etkiler. İlişkisel bir bağ olarak karşımıza çıkan bu yapıda en temelde yer alan çocuk mutluluğu ve refahı çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanması ve kötü muameleden korunması ile gerçekleşebilir. Modern ve gelişmiş toplumlar “sağlıklı bireyler yetiştirme” ilkesi ile hareket ederler (Ataman, 2005). Çocuk için birtakım hak ve kuralların oluşturulması sağlıklı bireyler yetiştirmek için atılan önemli adımlardır. Çocuklar için yaşama, gelişme, katılım ve korunma hakkı en temel haklardır. Bu haklar uluslararası hukukta Çocuk Hakları Sözleşmesi ile yer almaktadır (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu [UNICEF], 2004).

Çocuğun bir takım yasal haklarının olması ne yazık ki çocuğun korunması için yeterli değildir. Çocuk farklı toplumlarda farklı şekillerde ya ihmal ya da istismar edilmektedir. Çocuk ihmali ve istismarı farklı toplumlarda ve farklı disiplinlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Genel olarak çocuğun gelişiminde olumsuz etkileri olan toplumsal kurallar, ahlak kuralları ve profesyonel kişilerce uygunsuz ve hasar verici olarak nitelendirilen eylem ve eylemsizlik olguları çocuk ihmal ve istismarı olarak tanımlanır (Taner & Gökler, 2004). Çocuğa yönelik gerçekleştirilmesi gereken eylemlerin gerçekleştirilmemesi, gereksinimlerinin karşılanmaması ihmal olarak değerlendirilirken, çocuğa yönelik her türlü kötü davranış ise istismar olarak tanımlanır (Polat, 2017). İhmal pasif bir olgu iken istismar aktiftir. İhmal ve istismar anlam açısından farklılık gösterse bile genellikle bir arada görülür (Soyer, 2017). Çocuk ihmal ve istismarı çocuğa yönelik olarak “duygusal, fiziksel, cinsel, ekonomik” ihmal ve istismar olmak üzere farklı şekillerde gerçekleştirilebilir (Polat, 2017). Fiziksel istismar en genel tanımıyla çocuğun kaza sonucu olmayan yaralanması olarak ifade edilir. Fiziksel istismar sonucu çocuğun bedensel bütünlüğü zarar görür. İstismar türleri arasında en kolay tespit edilebilen türdür. Çocuğu dövme en sık karşılaşılan fiziksel istismar şeklidir (Çifci & Duyan-Çamurdan, 2019). Diğer bir istismar şekli olan duygusal istismarda ise fiziksel istismarda olduğu gibi fiziksel belirtiler yoktur (Pekdoğan, 2017). Duygusal istismar çocuğa yönelik bağırma, küfretme, hakaret etme, küçük düşürme, alay etme gibi davranışları içerir. Genellikle diğer istismar türleri ile beraber görülmektedir (Beyazova & Şahin, 2011). İstismar türleri arasında en yıkıcı etkileri olan tür ise cinsel istismardır. Cinsel istismar çocuğun yetişkin veya kendinden en az 3-4 yaş büyük biri tarafından cinsel doyum elde etmek amacıyla kullanılmasıdır. Cinsel istismar genellikle çocuğun yakın çevresindeki kişilerce uygulanır (Aktepe, 2009).

Çocuğa yönelik pasif istismar olarak ifade edilen ihmal; çocuğun beslenme, barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması ve kayıtsız kalınması fiziksel ihmal, tıbbi ihtiyaçlarının giderilmemesi ve bakımlarının yapılmaması tıbbi ihmal; sevgi, güven, değer görme gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması ve görmezden gelinmesi duygusal ihmal ve eğitim gereksinimlerinin ve desteklerinin karşılanmaması ise eğitim ihmali olarak tanımlanır (Beyazova & Şahin, 2011). Çocuk ihmal ve istismarı çocuk üzerinde kısa ve uzun dönemli etkileri olan bir olgudur. Maruz kalınan ihmal ve istismarın türü, süresi, şiddeti, istismarcının yakınlık derecesi, çocuğun ihmal ve istismarı algılamaya düzeyi gibi etkenler çocuk üzerindeki etkileri farklılaştırmaktadır. Çocuk üzerinde fiziksel yaralanmalar, büyüme ve gelişim gerilikleri, güvensizlik, öğrenme güçlükleri, travma sonrası stres bozukluğu, konuşma güçlükleri, alkol ve madde kullanma, olumsuz arkadaşlık ilişkileri gibi etkiler görülebilmektedir (Yılmaz-İrmak, 2008).

Çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili yapılan araştırmalar ve çalışmalar bazı risk durumlarında ihmal ve istismar riskinin daha fazla olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu risk faktörleri ebeveyne ilişkin risk faktörleri, aileye ilişkin risk faktörleri, toplum ile ilgili risk faktörleri ve çocuğun kendisi ile ilgili risk faktörleri olarak sıralanabilir (World Health Organization [WHO], 1999). Ebeveynlere ilişkin risk faktörleri ebeveynin yaşının küçük olması, duygusal sorunlar yaşaması, diğer ebeveynle sorunlar yaşaması, suça meyilli olması, ekonomik sıkıntılar yaşaması, çocuk ile ilgili farklı beklentilere sahip olması, koruyucu, ihmalcı ya da otoriter tutuma sahip olması, çocukken ihmal ve istismarı yaşamış olması, çocuğa bağlanma ile ilgili sorunlar yaşaması gibi faktörlerdir (Erol, 2007; Gül-Bulut, 2014; Taner & Gökler, 2004; Taş, 2017). Çocuğun ailesi ile ilgili risk faktörleri ise ailenin sosyoekonomik düzeyi, ailedeki çocuk sayısı, eğitim düzeyi, tek ebeveynli aile yapısı, boşanmış ebeveynlerin olduğu aileler, sosyal anlamda ailenin dışlanmış olması, dışarıdan aile içine yabancı kişilerin erişiminin ve müdahalesinin kolay olması gibi faktörlerdir. Çocuğun yaşadığı toplum ile ilgili etmenler ise işsizliğin fazla olması, çocuk ile ilgili erken yaşta evlendirme, çalıştırma gibi yanlış yaklaşımların benimsenmiş olması, çocuk ile ilgili yasa ve politikaların yetersiz olması veya uygulanmaması, medya ve teknolojinin çocuk üzerindeki etkilerinin kontrolsüz olması, gerekli önlem

ve müdahalelerin yapılmaması, çocuğa değer verilmemesi gibi faktörler sayılabilir (Gül-Bulut, 2014; İnsan Hakları Derneği [İHD], 2008).

Türkiye İstatistik Kurumunun Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri raporuna göre güvenlik birimlerine kötü muamele mağduru olarak gelen 150 bin 615 çocuğun %55.3'ü yaralama, %14.5'i aile düzenine karşı suçlar, %12.2'si cinsel suç mağdurdur (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2021). Kötü muamele şekli olarak çocuk ihmal ve istismarını da en sık yaşayanlar özel gereksinimli bireylerdir. Sullivan ve Knutson (2000), yaptıkları “Kötü Muamele ve Engellilikler: Nüfus Temelli Epidemiyolojik Çalışma” da özel gereksinimli bireylerin üç-dört kat daha fazla ihmal ve istismara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. İhmal ve istismar türleri açısından değerlendirildiğinde ise özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren bireylere göre üç kat fazla cinsel istismara 2.1-3.8 kat daha fazla fiziksel istismara ve 1.4-8 kat daha fazla ihmale maruz kaldıkları ifade edilmiştir. Özel gereksinimli çocuklarda normal gelişim gösteren çocuklar gibi 6-9 yaş aralığında en çok ihmal ve istismara maruz kalmaktadırlar. Yapılan çalışmada en çok davranış bozukluğu olanların daha sonra ise zihin yetersizliğine, konuşma güçlüğüne ve ortopedik yetersizliğe sahip özel gereksinimli çocukların ihmal ve istismara maruz kaldığı belirtilmiştir. Yetersizlik artıkça ihmal ve istismara uğrama riski de artmaktadır (Sullivan & Knutson, 2000). Özel gereksinimli çocuklar kendini ifade edememe, iyi-kötü davranış ve dokunmayı ayırt edememe, banyo, tuvalet ve giyinme gibi özel ihtiyaçlarını karşılayamama, bakım veren kişiye uzun süre bağımlı olma, hareket etmede kısıtlı olma, ihmal ve istismarı anlamlandırılmama, karşı koyma becerisine sahip olmama gibi özelliklerinden dolayı ihmal ve istismarda daha fazla risk altında olabilmektedir (Bulut & Karaman, 2018). İhmal ve istismar nedenleri birbiri ile ilişkilidir. Sayılan nedenlerin hiçbiri çocuğun ihmal ve istismarında çocuğu sorumlu kişi yapmaz (Hoşoğlu, 2009; Karaman-Kepenekçi & Baydık, 2009).

Çocuğun kendisi ile ilgili diğer risk faktörleri ise yaş, cinsiyet, çalışan çocuk olması, göçmen çocuk olması, erken doğan bebek olması, problem davranışlara sahip olması, huysuz ve çok ağlayan çocuk olması, dikkat eksikliği, hiperaktivite, öğrenme güçlüğü, ortopedik yetersizlik, zihinsel yetersizlik ve diğer yetersizlikler nedeniyle özel gereksinimli birey olması şeklinde sayılabilir (Acehan vd., 2013; Erol, 2007; Taş, 2017). Sayılan faktörler birbirinden tamamen bağımsız faktörler değildir. Çocuk ile ilgili, ebeveyn ile ilgili, aile ile ilgili ve toplumla ilgili faktörler birbiri ile ilişkiel bir bağ içindedir. Çocuğu korumaya yönelik olarak yapılacak olan çalışmalarda bu ilişkiel durumların iyi analiz edilerek programların oluşturulması etkili olacaktır.

Çocuk ihmal ve istismarında önleme çalışmaları üç aşamalı şekilde yapılmaktadır. Birinci önleme çalışmaları; ihmal ve istismar henüz gerçekleşmeden genel nüfus üzerinde yapılan çalışmalardır. Bu aşamada risk altındaki gruplar da belirlenir. İkinci önleme çalışmalarında ise risk altındaki çocuklar ile çalışmalar yapılır ve aileye farklı konularda destek sağlanır. Üçüncü önleme çalışmalarında ihmal ve istismara maruz kalan çocuklar ile iyileştirme ve destekleme çalışmaları yapılır (Ballı, 2010). Risk altındaki gruplardan biri olan özel gereksinimli bireyler ile ilgili yapılacak önleme çalışmalarında ilişkiel boyut dikkate alınarak diğer bir risk faktörü olan aile ile çalışılmasının ihmal ve istismarı önleme adına yararlı olacağı düşünülmektedir (Bulut & Karaman, 2018). Özel gereksinimli bireye sahip ailelere yönelik yapılacak ihmal ve istismardan korunma eğitim programları ile hem çocuk ile ilgili ihmal ve istismar durumları önlenabilir hem de ailelerin ihmal ve istismarı iyi tanınması sağlanarak çocuktaki belirtileri iyi analiz edebilmeleri sağlanabilir.

Özel gereksinimli çocuklar da en az normal gelişim gösteren çocuklar kadar ihmal ve istismardan etkilenir (Bulut & Karaman, 2018). Dolayısıyla özel gereksinimli çocuklara yönelik ihmal ve istismar ile ilgili yapılacak önleme çalışmaları da büyük bir öneme sahiptir. Özel gereksinimli çocuğun bakımından, eğitiminden ve korunmasından sorumlu aile üyelerine yönelik bu konuda verilecek eğitimlerle ailelerin çocuklarını olası risklere karşı koruması ve çocuklarına bu konuda doğru bir yaklaşımla eğitim vermesi de önleme çalışmalarında önemli bir adım olacaktır. Aileler, bu konuda verilecek eğitimlerle, özel gereksinimli çocuklarında ihmal ve istismar ile ilgili göstergeleri daha kolay fark edebilir, böyle bir durumda çocuğu ile nasıl iletişim kuracağı ve kimlerden destek alabileceği konusunda da bilgi sahibi olabilir. Ülkemizde aileler, özel gereksinimli bireyler ve özel gereksinimli bireylerle çalışan uzmanlar üzerinde yapılan araştırmalarda ihmal ve istismar ile ilgili konularda eksiklik olduğu ve eğitim programlarına ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır (Toydemir, 2019). Türkiye’de 1995-2020 yılları arasında çocuk istismarını önlemeye yönelik çalışmaların incelendiği başka bir çalışmada en çok birincil önleme üzerinde çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada risk grubunda yer alan özel gereksinimli çocuklara yönelik çalışmaların azlığından söz edilmektedir (Derebağçe & Halis, 2021). Keser ve diğerleri (2010) çalışmalarında ana-babaların çocuklarına yönelik bir istismar olayı ile karşılaştıklarında ihmal ve istismara karşı uygun olmayan baş etme yöntemleri kullanacaklarını belirtmişlerdir. Düzenli aralıklarla uygulanan, kapsamlı ve kişilerin eğitim düzeylerine uygun eğitim programları ile ana babaların çocuk istismarına ve ihmaline yönelik yanlış bilgilerinin değiştirilebileceği düşünülmüş, ebeveynlere verilecek olan eğitimlerde de bu noksanlıklara uygun içerikler

oluşturulması önerilmiştir. Küçük'ün (2012) zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde istismar ile ilgili farkındalık yaratmak amacıyla yapmış olduğu çalışmada ise çocuklara ve ebeveynlerine yönelik olarak iki farklı boyutta eğitim programı hazırlanmıştır. Bu çalışmada zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik yapılacak olan müdahale ve önleme çalışmalarında ebeveyn eğitimlerinin de paralel yürütülmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Çocuk ihmal ve istismarını önleme ile ilgili ülkemizde normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri ile yapılan birçok araştırma mevcuttur (Ateşoğlu, 2018). Alanyazın incelendiğinde özel gereksinimli çocuk ve ailelerine yönelik ihmal ve istismar çalışmalarının ise oldukça sınırlı olduğu düşünülmektedir (Toydemir, 2019). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin eğitilmesi, çocuğun ihmal ve istismar konusunda doğru eğitimi almasına ve aile çocuk etkileşiminin daha fazla olmasına da hizmet edecektir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin bu konudaki bilgi düzeylerinin artması ile beraber çocukları ile ilgili çalışmalarının da yönü değişecek ve istismar ve ihmale karşı da bir önleme boyutu oluşacaktır. Sonuç olarak bu çalışma özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismarda ailelere yönelik yapılan çalışmaların sınırlı olması, ilgili literatüre katkı sağlaması ve ileride yapılacak araştırmalara ışık tutacak olması yönüyle önemlidir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Araştırmaya katılan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının; ailelerin ihmal ve istismar konusunda bilgi düzeylerine etkisi nedir?
2. Araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin yapılan ihmal ve istismardan korunma aile eğitimine ilişkin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere sunulacak ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeylerine etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada karma (mixed) yöntem kullanılmıştır. Bu tür bir araştırmada araştırmacı hem nitel hem de nicel veri kullanır (Balcı, 2018). Örneğin araştırmacı çalışmada önce deneysel bir çalışma yapar daha sonra araştırma katılımcılarına araştırmayı nasıl algıladıkları ile ilgili bir görüşme yapar ve elde edilen sonuçlar karşılaştırılır. Nitel ve nicel veri toplama birbiri ile aynı anda ya da birbirini takip edecek şekilde yapılabilir (Balcı, 2018). Bu araştırmada nicel veri toplanırken öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Bu desende yansız atama ile oluşturulmuş iki grup bulunur. Bu gruplardan biri deney biri kontrol grubu olarak belirlenir. Belirlenen iki gruba da deney öncesi ve deney sonrası ölçme araçları uygulanır (Karasar, 2016). Karasar (2016) tarafından bu desenin tanımlanmasına yönelik oluşturulan tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1

Araştırmanın Deseni

Grup	Atama	Ölçüm	İşlem	Ölçüm	Ölçüm
G ₁	R	O _{1.1}	X	O _{1.2}	O _{1.3}
G ₂	R	O _{2.1}		O _{2.2}	

Bu araştırmada bağımlı değişken “özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeyleri” bağımsız değişken ise “özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere sunulacak ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programı”dır. Ön test-son test kontrol gruplu deneysel modelde bağımsız değişkenin etkisi olmadan ön testin hem deney hem de kontrol grubuna uygulanması iki gruptaki benzerlik ve farklılıkları bilinmesine ve devamında “X” uygulandıktan sonra her iki gruba son testin uygulanması ön test ve son testin karşılaştırılabilmesine ve yorumlanabilmesine olanak tanır (Karasar, 2016). Bu araştırmada katılımcılara ön test ve son test olarak “Anababa Bilgi Anketi” ve “Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği” uygulanmıştır. Hem kontrol grubu hem de deney grubu katılımcılarına aynı ön test ve son testler uygulanmıştır. Ek olarak deney grubuna eğitimden üç hafta sonra tekrar her iki ölçme aracı da uygulanmıştır. Araştırmada ayrıca eğitim alan deney grubuna eğitimden sonra dört sorudan oluşan bir görüşme formu da uygulanmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın evreni özel gereksinimli çocuğu olan ailelerdir. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Uygun örneklemin zaman, para

ve iş gücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle kolay ulaşılabılır ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesi gerekir (Büyüköztürk vd., 2016). Araştırmanın çalışma grubunu İzmir ilinin Aliağa ilçesinde ikamet eden özel gereksinimli çocuğa sahip 40 ebeveyn oluşturmaktadır. Çalışmaya katılacak ailelere ulaşmada Aliağa ilçesinde eğitim veren bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden destek alınmıştır. Çalışmaya özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerden anne, baba, aile üyesi veya çocuğunun bakımından sorumlu kişiler katılmıştır. Çalışmaya katılan aileler seçkisiz bir şekilde deney ve kontrol gruplarına atanmışlardır. Araştırmada katılımcılar gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Araştırmada isimleri listelenen deney grubu için 20 katılımcı, kontrol grubu için 20 katılımcı olmak üzere toplamda 40 katılımcı belirlendikten sonra kura çekilerek deney ve kontrol grubuna atanmışlardır.

Tablo 2

Çalışma Grubu Demografik Bilgileri

Demografik bilgi	Yanıtlar	Deney grubu		Kontrol grubu	
		Frekans (n)	Yüzde (%)	Frekans (n)	Yüzde (%)
Formu dolduran kişi	Anne	18	90.0	19	95.0
	Baba	1	5.0	1	5.0
	Diğer	1	5.0	0	0
	Toplam	20	100.0	20	100.0
Yaş	20-30	2	10.0	8	40.0
	31-40	9	45.0	8	40.0
	41-50	6	30.0	4	20.0
	51 ve +	3	15.0	0	0
	Toplam	20	100.0	20	100.0
Medeni durum	Evli	20	100.0	19	95.0
	Bekâr	0	0	1	5.0
	Toplam	20	100.0	20	100.0
Eğitim durumu	İlköğretim	10	50.0	6	30.0
	Ortaöğretim	6	30.0	12	60.0
	Üniversite	4	20.0	2	10.0
	Toplam	20	100.0	20	100.0
Çocuğunuzun engel türü	Zihin yetersizliği	1	5.0	3	15.0
	İşitme yetersizliği	1	5.0	0	0
	Görme yetersizliği	1	5.0	0	0
	Otizm	8	40.0	13	65.0
	Özel öğrenme güçlüğü	1	5.0	0	0
	Down sendromu	2	10.0	0	0
	DEHB	3	15.0	1	5.0
	Dil konuşma güçlüğü	2	10.0	3	15.0
	Diğer	1	5.0	0	0
Toplam	20	100.0	20	100.0	
Daha önce ihmal ve istismar ile ilgili bir eğitim aldınız mı?	Evet	1	5.0	1	5.0
	Hayır	19	95.0	19	95.0
	Toplam	20	100.0	20	100.0

Not: DEHB = dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu.

Tablo 2 incelendiğinde deney ve kontrol grubundaki katılımcıların büyük bir çoğunluğunun anne olduğu görülmektedir. Katılımcılar yaş değişkenine göre incelendiğinde katılımcıların 20-50 yaş aralıklarında olduğu ve çoğunluğunun 40 yaş altında olduğu belirlenmiştir. Medeni durum değişkenine bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı evlidir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında ise deney grubundaki katılımcıların yarısının ilköğretim düzeyinde olduğu kontrol grubunda ise katılımcıların çoğunluğunun ortaöğretim düzeyinde olduğu görülmektedir. Ailelerin sahip olduğu özel gereksinimli çocukların engel türü değişkenine bakıldığında hem deney (n = 8) hem de kontrol grubunda (n = 13) en çok otizm engel türü olduğu görülmüştür. Katılımcılara daha önce ihmal ve istismar ile ilgili bir eğitim alıp almadıkları sorulduğunda her iki grupta da sadece bir katılımcının bu konu ile ilgili eğitim aldığı alınan eğitimin ise sadece cinsel istismara yönelik olduğu bildirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Yapılan araştırmada veri toplamak için çocuk ihmal ve istismarı ile ilgili var olan ölçme araçları literatürde taranmış ve eğitim programının içeriğine uygun olacağı, eğitimin etkililiğini iyi ölçebileceği düşünülerek araştırmanın amacına hizmet etmek üzere Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA), Ebeveyn

Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmada eğitim alan deney grubuna eğitim sonunda eğitim ile ilgili görüşlerini ölçmek için dört soruluk bir görüşme formu da uygulanmıştır.

Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi (ABA)

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından olan Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketi, Ateşoğlu (2018) tarafından bir anababa eğitim programının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Anket iki bölüme ayrılmıştır. Ankette yer alan ilk 31 soru “0 (Hiç Katılmıyorum) - 3 (Tamamen Katılıyorum) biçiminde 3’lü derecelendirmeye değerlendirilecek şekilde hazırlanmıştır. Geriye kalan 32 soru ise “0 (Doğru), 1 (Yanlış), 2 (Bilmiyorum)” şeklinde cevaplandırılmaktadır. Her madde kendi içinde puanlanarak madde analizi yapılmıştır. Sonuçlarının değerlendirilmesinde ise her bölüm için frekans ve yüzde hesaplamaları kullanılmıştır. Anket toplamda birinci bölüm 32 madde, ikinci bölüm 31 madde olmak üzere 63 maddeden oluşmaktadır. Ankette araştırma amaçlarına hizmet edecek çocuk ihmali, ihmal türleri, çocuk istismarı, çocuk istismarı türleri, çocuk ihmal ve istismar göstergeleri, çocuk ihmal ve istismarında risk faktörleri, çocuk ihmal ve istismarının çocuk üzerindeki etkileri, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi konularında maddeler yer almaktadır.

Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği

Araştırmada kullanılan ikinci veri toplama aracı olan Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği Ünal (2017) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte toplamda 45 madde yer almaktadır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçekte “0 (Kesinlikle Katılmıyorum), 1 (Katılmıyorum), 2 (Kararsızım), 3 (Katılıyorum), 4 (Kesinlikle Katılıyorum)” şeklinde 5’li likert tipi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan katılımcıların ölçeği doldurma süreleri yaklaşık 15-20 dakika sürmüştür. Ölçekte araştırma amacına hizmet edecek “çocuk ihmali ve istismarı ile ilgili genel bilgiler (istismarcı özellikleri, ihmal ve istismarın yaygınlığı vb.), istismar türleri, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve istismarcı profili, ihmal farkındalığı” konularında maddeler yer almaktadır. Bu konular ölçeğin alt boyutlarını oluşturmaktadır. Cronbach Alpha Katsayısı değeri yorumlarına göre 6 maddeden oluşan Fiziksel İstismar Farkındalığı alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmış ve oldukça güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. 15 maddeden oluşan Duygusal İstismar Farkındalığı alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .85, 8 maddeden oluşan Cinsel İstismar Farkındalığı alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .80, 4 maddeden oluşan İhmal Farkındalığı alt ölçeğinin Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Toplam 45 maddeden oluşan Ebeveynlerin Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalığı Ölçeği’nin (EÇİFÖ) Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı .81 olarak hesaplanmış ve yüksek derecede güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Bu ölçeğin maddeleri kendi içinde puanlanarak madde analizi yapılmıştır. Ölçeği oluşturan araştırmacı tarafından madde analizi ve güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Ölçekte yer alan toplam 45 maddenin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı ise .81 olarak belirlenmiştir (Ünal, 2017).

Eğitim Sonunda Deney Grubuna Uygulanan Görüşme Formu

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerden araştırmaya katılan deney grubu katılımcılarına ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programından sonra ailelerin eğitim ile ilgili görüşlerini almak için dört soruluk bir görüşme formu uygulanmıştır. Bu görüşme formu soruları hazırlanırken alanyazın incelemesi yapılmış ve örnekler sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular ile ilgili özel eğitim, psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında doktora eğitimini tamamlamış 4 uzmandan uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşü doğrultusunda aşağıda belirtilen sorulara karar verilmiştir. Yapılan eğitimden sonra ailelere görüşme formları dağıtılmış ve yazılı olarak cevaplamaları istenmiştir. Eğitim sonrası deney grubuna uygulanan aile görüşme formu soruları aşağıdaki şekildedir.

1. Bu eğitimin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?
2. Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara ilişkin aldığınız aile eğitiminin çocuğunuzu yaklaşımınız konusunda ne gibi etkileri olacağını düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?
3. Bu eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?
4. Bu eğitimi siz yürütüyor olsaydınız ihmal ve istismar ile ilgili başka hangi alt başlıklara yer verirdiniz?

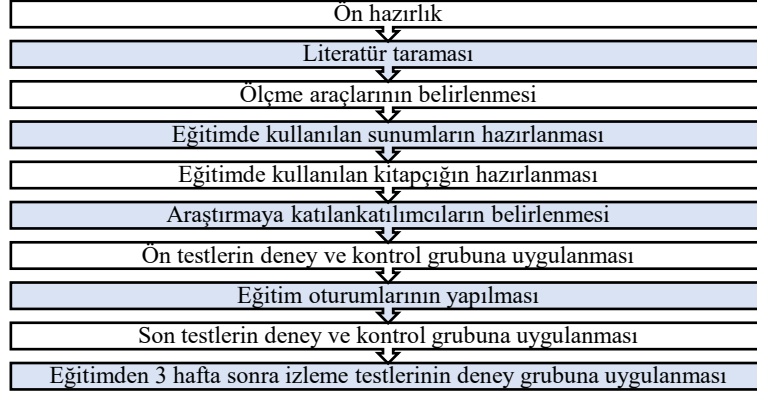
Veri Toplama

Veri toplama süreci 2020 yılı Haziran ve Ekim ayları arasında bir İzmir ilinin Aliğa ilçesinde deney grubundan 20 katılımcı, kontrol grubundan 20 katılımcı olmak üzere toplam 40 katılımcı ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinin başında Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik kurulundan etik kurul

izni alınmıştır. Çalışmaya başlamadan önce katılımcılardan onam formu alınmıştır. Veri toplama süreci Şekil 1’de gösterildiği sıra ile gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1

Veri Toplama Süreci

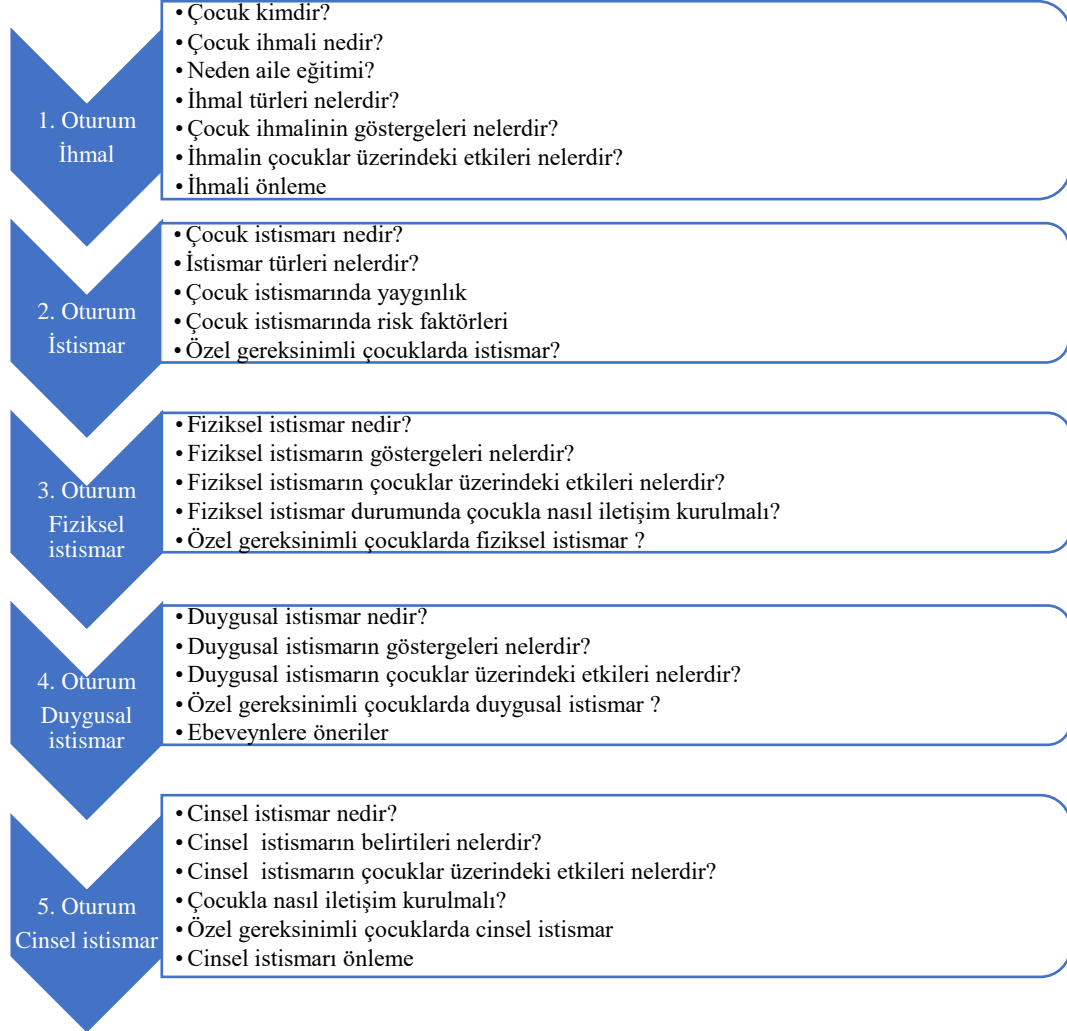
Şekil 1’de belirtildiği üzere veri toplama sürecinin ilk aşaması ön hazırlık aşamasıdır. Ön hazırlık aşamasında çocuk ihmal ve istismarı konusunda özel gereksinimli çocuğa sahip aileler ile konunun hangi boyutlarında çalışma yapılacağı ile ilgili araştırma yapılmış ve ihmal ve istismar terimlerinin ikisine de yer verilmesine karar verilmiştir. Araştırmada “ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar” başlıklarının kullanılması ve oturumların buna göre düzenlenmesinin ailelerin konu ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerini arttıracığı düşünülerek bu ana başlıklar belirlenmiştir. Veri toplama sürecinde ön hazırlık aşaması tamamlandıktan ve konu ana başlıkları belirlendikten sonra alanyazında ihmal ve istismar ile ilgili yapılmış aile eğitim programları taranmıştır. Eğitimde kullanılacak sunumların hazırlanması aşamasında karar verilen beş ana başlık üzerinden PowerPoint sunuları hazırlanmıştır. Sunular; ihmal ve istismarın ne olduğu, ihmal ve istismar kavramları arasındaki ayrımın nasıl yapıldığı, ihmal, istismar ve istismar türlerinin göstergeleri, çocuk üzerindeki etkileri, ihmal ve istismarı yaşayan çocukla nasıl iletişim kurulacağı, ihmal ve istismarın nasıl önlenebileceği ile ilgili kazanımlar doğrultusunda 15-30 slayttan oluşmaktadır. Her sununun sonuna o oturumda çalışılan konu ile ilgili bir etkinlik konulmuştur. Bu etkinlikler; verilen cümlelerden ihmal mi istismar mı ayrımı yapma, verilen cümlelerden ve görsellerden istismarın ve ihmalin hangi türü olduğunu anlama, farklı istismar senaryoları okuma ve analiz etme, toplum içinde ihmal ve istismar ile ilgili doğru bilinen bazı yanlışlar ile ilgili verilen cümleler üzerine doğru/yanlış etkinliği şeklindedir. Aile eğitim programında hedeflenen kazanımların kalıcılığını destekleyeceği düşünülerek aile eğitim oturumlarında yapılan etkinliklerde materyal olarak kullanılacak bir ihmal ve istismar aile eğitim kitapçığı hazırlanmıştır. Ön testler; deney grubuna 1. eğitim oturumuna başlamadan hemen önce eğitimin yapıldığı bir aile-çocuk merkezinde, kontrol grubuna ise deney grubu ile paralel zamanlarda rehabilitasyon merkezinde uygulanmıştır. Eğitim sırasında ailelerin çocuklarını bırakabilecekleri oyun alanı olduğundan eğitim yeri olarak bir aile-çocuk merkezi tercih edilmiştir.

Şekil 2’de görüldüğü üzere eğitim beş oturumdan oluşmaktadır. Her oturum yaklaşık bir saat sürmüştür. Eğitimler yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Eğitim oturumlarında açık anlatım, soru-cevap, tartışma ve senaryo teknikleri kullanılmıştır. Her eğitim oturumu için eğitim oturumu içeriğine ilişkin iki senaryo oluşturulmuştur. Bu senaryolar özel eğitim alanı uzmanı ve kurum psikoloğu tarafından gözden geçirilerek aileler için olumsuz öğeler oluşturacak bölümler çıkartılmış ve son şekli verilmiştir. Senaryolar tüm özel gereksinimli bireyleri kapsayacak biçimde düzenlenmiştir. Farklı gereksinim durumlarını içermemiştir. Tüm özel gereksinimli bireylerin ortak ihtiyaçları gözetilerek oluşturulmuştur. Katılımcılar eğitim oturumları boyunca eğitim materyali olan “aile eğitimi kitapçığını” yanlarında bulundurmıştır ve oturumlarda yapılan etkinlikleri kendi kitapçıklarından takip ederek katılım sağlamışlardır. Aile eğitim kitapçığının içeriği yukarıda eğitim oturumlarında bahsi geçen kazanımlardan oluşturulmuştur. Aile eğitim sunumları ve aile eğitim kitapçığının içeriği paralel olarak hazırlanmıştır. Aile eğitimi sunumları ve aile eğitim kitapçığı hazırlanırken özel eğitim alanından 2 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Eğitim oturumları tamamlandıktan sonra son testler deney grubuna eğitimin yapıldığı bir aile-çocuk merkezinde uygulanmıştır. Kontrol grubuna son testler deney grubu ile paralel zamanlarda rehabilitasyon merkezinde uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından ön test- son test olarak kullanılan ölçme araçları, verilen eğitimi izlemek amacıyla eğitimden üç hafta sonra deney grubu katılımcılarına uygulanmıştır. Ölçme araçları çevrimiçi

forma dönüştürülerek ailelere çevrimiçi gönderilmiştir. Her katılımcı telefon ile aranarak formu doldurması hatırlatılmıştır.

Şekil 2

Eğitim Oturumları ve Kazanımları

Veri Analizi

Araştırma sonucunda veri toplama araçlarından elde edilen nicel veriler elektronik ortamda SPSS istatistik programı kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının Homojenlik testi sonuçlarına bakıldığında; Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümünde .089, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümünde .625, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) .394 puanları elde edildiğinden $p > .05$ olduğu için üç testinde non-parametrik olduğu görülmüş ve araştırma bulguları non-parametrik testlerle analiz edilmiştir. Yapılan homojenlik testinde parametrik olmayan testler kullanılacağına karar verildikten sonra t-testinin parametrik olmayan şekli olan Mann-Whitney U testi ve Wilcoxon testi veri analizinde kullanılmıştır. Bu testler genelde t-testinin örneklem varyanslarının homojenlik sayılıtlı ihlal edildiğinde kullanılır (Karasar, 2016). İki bağımsız örneklem olan deney grubu ve kontrol gruplarının ön test puanlarını karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Yine iki grubun sontest puanlarını karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Deney grubunun öntesti ve sontestini karşılaştırmak için ise parametrik olmayan tek örneklem Wilcoxon testi kullanılmıştır. Kontrol grubunda deney grubunda olduğu gibi öntest ve sontest karşılaştırmak için tek örneklem Wilcoxon testi kullanılmıştır. Deney grubunda sontest ve izleme testleri analizi için Wilcoxon testi kullanılmıştır. Kontrol grubuna ise izleme testleri uygulanmamıştır. Araştırmada deney grubuna eğitimden sonra uygulanan aile

görüşme formu bulguları ise betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Sunulan programın sürecine ve etkisine yönelik dört soru ailelere yöneltilerek süreç ve etki temaları altında ele alınarak cevaplar yüzde ve frekans olarak bulgulanmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesini ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır. Betimsel analiz yönteminde toplanan veriler üzerinde hiçbir işlem yapılmadan okuyucuya olduğu gibi sunulması savunulur. Bu yöntemle araştırmacı tarafından elde edilen bulguların yorumlanıp farklı bir biçimde göstermesi engellenir. Elde edilen verilerin açık ilk haliyle sunulması, tarafsızlığın sağlanması açısından önemlidir (Sönmez & Alacapınar, 2011).

Bulgular

Bu bölümde özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkililiğine ilişkin araştırma bulgularına yer verilmiştir. Aile eğitim programında yer alan ihmal ve istismara ilişkin genel bilgiler, ihmal, istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar alt başlıklarına ilişkin araştırma bulguları bu bölümde detaylandırılacaktır. Araştırma sorularının ilkinde bahsi geçen ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgiler boyutunda eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu sontest bulguları bağımsız örneklem testi Mann-Whitney U sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Deney ve Kontrol Grubu Genel Bilgiler Öntest Sontest Mann-Whitney U Analizi Bulguları

Test	Genel bilgiler			Öntest				Sontest				
	Grup	N	SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	17.65	353	143	-1.55	.12	28	560	50	-4.12	.00
	K	20	23.35	467								
	T	40										
ABA2	D	20	23.40	468	142	-1.58	.11	29.75	595	15	-5.03	.00
	K	20	17.60	352								
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	21.38	427.50	182.50	-.47	.63	30	600	10	-5.14	.00
	K	20	19.63	392.50								
	T	40										

Not: ABA = Anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; D = deney grubu; K = kontrol grubu; SO = sıralar ortalaması; ST = sıralar toplamı; T = toplam.

Tablo 3'te Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümü, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümü, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) deney ve kontrol grubu toplam puanları öntest sontest bulguları görülmektedir. Tablo 3 incelendiğinde uygulanan veri toplama araçlarında deney ve kontrol grubunda genel bilgiler boyutunda öntestlerde anlamlı bir fark görülmezken, eğitimden sonra deney ve kontrol grubuna uygulanan sontestlerde iki grup arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Bu araştırmada; ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgiler boyutu; ihmal ve istismarı uygulayan kişinin yani istismarcının hangi özelliklere sahip olduğu, anne babanın hangi özelliklere sahip olduğunda ihmal ve istismar riskinin arttığı (erken yaşta çocuk sahibi olma, alkol ve uyuşturucu madde kullanma, çocuk yetiştirme ve çocuğu istismardan koruma konularında bilgi eksikliğinin olması vb.), ihmal ve istismar ile ilgili verilecek eğitimler ve kimlerin bu konuda eğitim aldığı veya alması gerektiği, anne babanın bu konuda eğitim alması gerekliliği, çocuğun ihmal ve istismardan sorumlu tutulamayacağı konularından oluşmaktadır. Araştırma bulgularına bakıldığında deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarının eğitimden önce bu konularda benzer bilgi düzeyine sahip oldukları öntestlerde görülmüştür. Eğitimden sonra yapılan sontestlerde ise ailelerin genel bilgiler boyutunda farklılaştığı eğitim alan deney grubunun bilgi düzeyinde artış olduğu fakat kontrol grubunda böyle bir artışın söz konusu olmadığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak yapılan eğitimin genel bilgiler boyutunda ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Genel bilgiler boyutunda deney grubunun öntesti ve sontesti arasında karşılaştırma yapabilmek için kullanılan tek örneklem Wilcoxon testi analiz bulguları Tablo 4'te verilmiştir. Kontrol grubunun öntesti ve sontesti için yapılan Wilcoxon testide karşılaştırma yapabilmek adına Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

Deney ve Kontrol Grubu Genel Bilgiler Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi Bulguları

Genel bilgiler		Deney grubu						Kontrol grubu						
Test	N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	Ort	SS	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	17.90	2.49	13	23	-3.93	.00	19.05	3.10	12	24	-.76	.44
	S	20	22.65	2.06	17	24			18.55	2.95	12	24		
ABA2	Ö	20	24.20	3.22	19	29	-3.77	.00	22.30	2.81	15	26	-.98	.33
	S	20	29.80	2.42	24	33			22.70	3.11	14	26		
EFİÇÖ	Ö	20	37.90	5.27	27	47	-3.92	.00	37.30	3.96	30	43	-.64	.52
	S	20	52.35	4.87	39	58			38	4.78	29	45		

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi, EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği, Max = maksimum test puanı, Min = minimum test puanı, Ort = test ortalaması, Ö = öntest, S = sontest, SS = standart sapma.

Tablo 4 incelendiğinde genel bilgiler boyutunda veri toplama araçlarının tümünde eğitim alan deney grubunun minimum ve maksimum test puanlarında artış ve öntest sontest arasında anlamlı farklılık görülmüştür ($p < .05$). Eğitim almayan kontrol grubunda ise anlamlı bir farklılık oluşmamıştır ($p > .05$). Deney grubu için verilen test ortalamaları incelendiğinde genel bilgiler boyutunda ailelerin bilgi düzeyinde artışın eğitimden sonra görülür bir şekilde artmış olması manidardır. Buna göre özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgilerinde ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 5

Deney Grubu Genel Bilgiler Sontest-İzleme Testi Wilcoxon Analizi Bulguları

Genel bilgiler		Deney grubu						
Test	N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	
ABA1	Sontest	20	22.65	2.06	17	24	.80	.42
	İzleme	20	22.95	1.19	20	24		
ABA2	Sontest	20	29.80	2.42	24	33	-1.90	.06
	İzleme	20	30.40	2.09	25	25		
EFİÇÖ	Sontest	20	52.35	4.87	39	58	-3.34	.00
	İzleme	20	54.20	3.91	42	59		

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; SS = standart sapma.

Tablo 5'e bakıldığında deney grubuna uygulanan sontestler ve izleme testlerinin genel bilgiler alt boyutunda yapılmış Wilcoxon testi analiz bulguları yer almaktadır. Sontest ve izleme testleri genel bilgiler alt boyutunda karşılaştırıldığında deney grubu katılımcılarının test ortalamalarında artış olduğu görülmektedir. ABA1 ve ABA2 testinde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır ($p > .05$). EFİÇÖ testinde ise anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). ABA1 ve ABA2 testi için ailelerin bilgi düzeyinde değişim olmadığı eğitimde edinilen bilgilerin kalıcı olduğu söylenebilir. EFİÇÖ testinde ise eğitimden sonra ailelerin bilgi düzeyinde bir artış olduğu görülmektedir. Buna göre yapılan aile eğitiminin ihmal ve istismar ile ilgili genel bilgiler boyutunda eğitimden bir süre sonra yapılan izleme testinde de etkililiğini koruduğu söylenebilir. Araştırmacı tarafından ailelere verilen aile eğitimi içeriğinden oluşturulan aile eğitim kitapçığının eğitimden sonra ailelere tekrar gözden geçirilmesinin eğitimin etkililiğini desteklediği düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bir sorusu olan aile eğitiminin "Ailelerin ihmal konusu ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?" alt boyutu ile ilgili bulgular bu bölümde sunulacaktır. Çocukların temel gereksinimleri, aile ortamında veya okul ve sosyal ortamda çocukların hangi durumlarda ihmal yaşadıkları, hangi göstergeler olduğunda ihmalin akla gelmesi gerektiği, ihmal türleri testlerin ihmal alt boyutunda yer almıştır. Araştırma sorularında bahsi geçen ihmal konusunda eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu öntest bulguları, eğitim alan deney grubu ve eğitim almayan kontrol grubu sontest bulguları bağımsız örneklem testi Mann-Whitney U sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Deney ve Kontrol Grubu İhmal Boyutu Öntest-Sontest Mann Whitney U Analizi Bulguları

Test	İhmal		Öntest					Sontest				
	Grup	N	SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	18.73	374.50	164.50	-0.98	.33	24.98	499.50	110.50	-2.55	.01
	K	20	22.28	445.50								
	T	40										
ABA2	D	20	18.28	365.50	155.50	-1.22	.22	26.73	534.50	75.50	-3.96	.00
	K	20	22.73	454.50								
	T	40										
EFİÇÖ	D	20	16.65	333	123	-2.11	.03	29.45	589	21	-4.87	.00
	K	20	24.35	487								
	T	40										

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; D = deney grubu; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; K = kontrol grubu; SO = sıralar ortalaması; ST = sıralar toplamı; T = toplam.

Tablo 6'ya bakıldığında Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ilk bölümü, Anababa İhmal ve İstismar Bilgi Anketinin (ABA) ikinci bölümü, Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği (EFİÇÖ) deney ve kontrol grubu toplam puanları öntest sontest bulguları görülmektedir. Tablo 6 incelendiğinde ihmal boyutunda deney grubu ve kontrol grubu öntestlerinde anlamlı bir fark görülmezken deney grubu ve kontrol grubu sontestlerinde anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir ($p < .05$). Araştırma bulgularına bakıldığında deney grubu ve kontrol grubu katılımcılarının eğitimden önce ihmal ile ilgili yukarıda sıralanan konularda benzer bilgi düzeyine sahip oldukları öntestlerde görülmektedir. Eğitimden sonra yapılan sontestlerde ise ailelerin ihmal boyutunda farklılaştığı eğitim alan deney grubunun bilgi düzeyinde artış olduğu fakat kontrol grubunda böyle bir artışın söz konusu olmadığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak yapılan eğitimin ihmal boyutunda ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. İhmal boyutunda deney grubunun öntesti ve sontesti arasında karşılaştırma yapabilmek için kullanılan tek örneklem Wilcoxon testi analiz bulguları Tablo 7'de verilmiştir. Kontrol grubunun öntesti ve sontesti için yapılan Wilcoxon testinde karşılaştırma yapabilmek adına Tablo 7'de sunulmuştur

Tablo 7

Deney Grubu İhmal Boyutu Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi, Kontrol Grubu İhmal Boyutu Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi Bulguları

Test	İhmal	Deney grubu						Kontrol grubu						
		N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	Ort	SS	Min	Max	Z	P
ABA1	Ö	20	9.60	1.76	6	12	-3.43	.00	10.20	1.40	7	12	-0.29	.77
	S	20	11.35	.87	9	12								
ABA2	Ö	20	11.30	3.04	6	15	3.41	.00	12.45	2.48	7	15	-0.99	.32
	S	20	14.95	.22	14	15								
EFİÇÖ	Ö	20	12.70	2.13	8	16	-3.93	.00	14.05	2.48	8	17	-1.55	.12
	S	20	18.15	2.01	11	20								

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; Ö = öntest; S = sontest; SS = standart sapma.

Deney grubu öntest ve sontest puanları karşılaştırıldığında eğitim öncesine göre minimum ve maksimum test puanının sontestlerde arttığı, test ortalamalarında artış olduğu ve anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p < .05$). Kontrol grubunda ise minimum ve maksimum test puanlarının ya aynı kaldığı ya da düştüğü görülmüştür. Deney grubunun test puanlarının artmasından yola çıkarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinin ihmal boyutunda ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir. İhmal boyutunda ailelere verilen eğitimin etkililiği ve kalıcılığını ölçmek için yapılan izleme testleri ve sontestlerin karşılaştırıldığı Wilcoxon analizi bulguları Tablo 8'de yer almaktadır.

Tablo 8

Deney Grubu İhmal Sontest-İzleme Testi Wilcoxon Analizi Bulguları

İhmal		Deney grubu						
Test		N	Ort	SS	Min	Max	Z	P
ABA1	Sontest	20	11.35	.87	9	12	.00	1.00
	İzleme	20	11.35	.74	10	12		
ABA2	Sontest	20	14.95	.22	14	15	-1.00	.32
	İzleme	20	14.85	.49	13	15		
EFİÇÖ	Sontest	20	18.15	2	11	20	-.92	.36
	İzleme	20	18	1.83	12	20		

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; SS = standart sapma.

Tablo 8'e bakıldığında deney grubuna eğitimden hemen sonra uygulanan sontest ve eğitimden üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinde ihmal boyutunda minimum ve maksimum puanların birbirine yaklaştığı söylenebilir. Deney grubu katılımcılarına uygulanan izleme ve sontestler karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmektedir ($p < .05$). Eğitim alan katılımcılarda üç hafta sonra yapılan izleme testinde sonteste göre test ortalamalarında çok fazla değişiklik olmadığından eğitimin etkisinin ihmal boyutunda izleme testlerinde de korunduğu söylenebilir. Araştırmanın diğer bir sorusu olan aile eğitiminin "Ailelerin istismar konusu ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?" alt boyutu ile ilgili bulgular bu bölümde sunulacaktır. İstismar durumunda çocukla iletişimin nasıl kurulacağı ve istismarın adli birimlere nasıl bildirileceği, ailenin istismar durumunda durumu görmezden gelmesinin çocuk üzerinde nasıl etkiler oluşturacağı ile ilgili test maddelerinden elde edilen bulgular istismar boyutunda ele alınmıştır. EFİÇÖ testinde istismar boyutu ayrıca ele alınmadığından bu bölümde ABA testi bulguları sunulacaktır.

Tablo 9

Deney ve Kontrol Grubu İstismar Boyutu Öntest-Sontest Mann Whitney U Analizi Bulguları

Test	İstismar		Öntest					Sontest				
	Grup	N	SO	ST	U	Z	P	SO	ST	U	Z	P
ABA1	D	20	20.88	417.50	192.50	-.20	.84	28.60	572	38	-4.41	.00
	K	20	20.13	402.50				12.40	248			
	T	40										
ABA2	D	20	18.68	373.50	163.50	-1.08	.28	22	440	170	-1.78	.08
	K	20	22.33	446.50				19	380			
	T	40										

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; D = deney grubu; K = kontrol grubu; SO = sıralar ortalaması; ST = sıralar toplamı; T = toplam.

Tablo 9 incelendiğinde istismar boyutunda deney ve kontrol grubunun ABA ilk bölümde öntestleri arasında anlamlı bir fark yokken sontestleri arasında anlamlı bir fark oluşmuştur ($p < .05$). Buna göre bu bölümde aile eğitiminin etkili olduğu söylenebilir. ABA ikinci bölümde ise deney ve kontrol grubu arasında öntestler arasında anlamlı bir fark yokken sontestler arasında anlamlı bir fark oluşturmaya eğilimli bir değişim söz konusu olsa da anlamlı fark oluşmamıştır ($p > .05$). Buna göre ABA testinde eğitimden önce deney ve kontrol grubunun istismar boyutunda bilgi düzeyinin benzer olduğu söylenebilir. Eğitimden sonra ise ABA 1 testinde anlamlı bir fark oluşmuş fakat ABA2 testinde anlamlı bir fark oluşmamıştır. İstismar boyutunda deney grubunun kendi içinde eğitimden sonraki değişimini ve kontrol grubunun kendi içindeki değişimini görebileceğimiz Wilcoxon analizi bulguları Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10

Deney Grubu İstismar Boyutu Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi, Kontrol Grubu İstismar Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi Bulguları

Test	İstismar	N	Deney grubu				Z	P	Kontrol grubu				Z	P
			Ort	SS	Min	Max			Ort	SS	Min	Max		
ABA1	Ö	20	17.70	3.46	7	22	-3.83	.00	18.10	2.97	13	24	-.52	.60
	S	20	22.25	2.05	17	24			17.75	2.63	13	23		
ABA2	Ö	20	7.60	1.93	3	9	-2.97	.00	8.35	.87	7	9	-2.12	.03
	S	20	9	0	9	9			8.80	.52	7	9		

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; Ö = öntest; S = sontest; SS = standart sapma.

Tablo 10'a bakıldığında istismar boyutunda deney grubunda, minimum ve maksimum puanlarda artış olduğu ve test ortalamalarının arttığı görülmektedir. Deney grubu bulgularına bakıldığında katılımcıların öntestleri ve sontestleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Kontrol grubu bulgularına bakıldığında ise minimum, maksimum puanlarda ve test ortalamalarında değişim olmadığı veya puanlarda düşüş olduğu görülmüştür. Bu bulgulardan yola çıkarak istismar boyutunda aile eğitiminin ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 11

Deney Grubu İstismar Boyutu Sontest-İzleme Wilcoxon Analizi Bulguları

Test	İstismar	N	Deney grubu				Z	P
			Ort	SS	Min	Max		
ABA1	Sontest	20	22.25	2.05	17	24	-2.39	.02
	İzleme	20	23.10	1.21	20	24		
ABA2	Sontest	20	9	0	9	9	.00	1.00
	İzleme	20	9	0	9	9		

Not: ABA = anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; SS = standart sapma.

Tablo 11 incelendiğinde yapılan Wilcoxon analizi sonuçlarına göre deney grubu istismar boyutu sontest ve izleme testi analiz bulguları görülmektedir. Deney grubuna eğitimden hemen sonra uygulanan sontestler ve üç hafta sonra uygulanan izleme testlerinin karşılaştırıldığı Tablo 11'de ABA ilk bölümde sontest ve izleme testi arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur ($p < .05$). ABA ilk bölümde sontestte test ortalamalarında ve minimum test puanlarında bir artış söz konusudur. ABA ikinci bölümde ise sontest ve izleme testi arasında bir farklılık oluşmamış test puanları aynı kalmıştır. Tablo 11'e göre istismar boyutunda ailelere verilen eğitimin etkililiğini koruduğu söylenebilir.

Araştırmanın diğer bir sorusu olan aile eğitiminin "Ailelerin istismar türleri konusu ile ilgili bilgi düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?" alt boyutu ile ilgili bulgular bu bölümde sunulacaktır. Bu bölümde testlerde istismar türlerinin; göstergeleri, çocuk üzerindeki etkileri, çocukla nasıl iletişim kurulacağı ve nasıl önlemler alınması gerektiği ile ilgili test maddelerinin bulguları yer almaktadır. Tablo 12'de istismar türleri boyutunda; deney grubunun öntest ve sontest bulgularının karşılaştırıldığı Wilcoxon analizi ile kontrol grubunun öntest sontest bulgularının karşılaştırıldığı Wilcoxon analizi bulguları sunulmuştur.

Tablo 12

İstismar Türleri; Deney Grubu Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi, Kontrol Grubu Öntest-Sontest Wilcoxon Analizi Bulguları

Fiziksel istismar		Deney grubu						Kontrol grubu						
Test	N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	Ort	SS	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	6.75	1.33	3	8	-3.02	.00	7.10	1.12	5	8	-.37	.71
	S	20	7.65	.59	6	8			7.05	1.10	4	8		
ABA2	Ö	20	5.35	.87	4	6	-2.60	.01	5.60	.82	4	6	-.85	.40
	S	20	6	0	6	6			5.45	1.10	2	6		
EFİÇÖ	Ö	20	18.95	2.39	14	23	-3.93	.00	19.30	2.64	12	23	-1.23	.22
	S	20	27	2.38	21	30			18.20	3.09	10	23		
Duygusal istismar		Deney grubu						Kontrol grubu						
Test	N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	Ort	SS	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	7.75	1.55	5	11	-3.94	.00	8.65	2.11	5	12	-.16	.87
	S	20	10.80	1.32	8	12			8.60	1.67	5	12		
EFİÇÖ	Ö	20	51.60	6.98	34	64	-3.93	.00	54.30	5.36	45	68	-1.85	.06
	S	20	68.15	5.03	53	75			51.90	5.53	41	65		
Cinsel istismar		Deney grubu						Kontrol grubu						
Test	N	Ort	SS	Min	Max	Z	P	Ort	SS	Min	Max	Z	P	
ABA1	Ö	20	35.85	4.46	22	43	-3.92	.00	37.80	4.26	31	45	-1.61	.11
	S	20	45.20	2.44	39	48			36.05	4.19	29	46		
ABA2	Ö	20	21.50	4.10	15	30	-3.93	.00	22.35	2.80	18	28	-3.83	.00
	S	20	33.40	2.62	26	36			28.35	3.03	22	34		
EFİÇÖ	Ö	20	28.05	4.68	17	36	-3.92	.00	27.80	3.93	20	36	-.76	.45
	S	20	37	2.94	30	40			27.15	4.12	21	33		

Not: ABA: anababa ihmal ve istismar bilgi anketi; EFİÇÖ = ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği; Max = maksimum test puanı; Min = minimum test puanı; Ort = test ortalaması; Ö = öntest; S = sontest; SS = standart sapma.

Tablo 12 incelendiğinde; fiziksel istismar, duygusal istismar ve cinsel istismar boyutunda deney grubunun öntest ve sontest puanları Wilcoxon analizi bulguları ve kontrol grubunu öntest sontest Wilcoxon analizi bulguları görülmektedir. Fiziksel istismar boyutunda deney grubunun öntest ortalama puanları ve sontest ortalama puanlarına bakıldığında test ortalamalarının sontestlerde arttığını görülmektedir. Bununla birlikte deney grubunun fiziksel istismar boyutunda minimum ve maksimum puanlarında da artış olduğunu ve sonuç olarak öntest sontest arasında anlamlı bir fark oluştuğunu söylenebilir ($p < .05$). Fiziksel istismar boyutunda kontrol grubu bulgularına bakıldığında ise öntest ve sontestlerde anlamlı bir farklılık oluşmadığı görülmektedir. Fiziksel istismar boyutunda kontrol grubundan farklı olarak deney grubunda test puanlarında oluşan bu olumlu değişimden yola çıkarak aile eğitiminin etkili olduğunu söylenebilir. istismar türlerinden biri olan duygusal istismar bulgularına bakıldığında deney grubunda sontest puanlarının (maksimum-minimum puan) öntest puanlarına göre arttığı ve öntest- sontest arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Kontrol grubunda ise böyle bir değişim söz konusu değildir. Bu bulgular doğrultusunda duygusal istismar boyutunda eğitimin ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Diğer bir istismar türü olan cinsel istismar boyutu bulguları incelendiğinde ise deney grubu minimum ve maksimum puanlarında artış olduğu test ortalamalarının önteste göre sontestlerde arttığı ve öntest-sontest arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir ($p < .05$). Kontrol grubunda ise ABA1 ve EFİÇÖ testinde anlamlı bir fark görülmezken ABA2 testinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. ABA2 testi kontrol grubu bulgularında test ortalaması ve minimum-maksimum puanlarında oluşan farklılığın ailelerin ön testten sonra bazı maddelerde farkındalık oluşturarak bu konularda öğrenme gerçekleştiği düşünülebilir. Sonuç olarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili bilgilerinde, istismar türlerinde ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programının etkili olduğu söylenebilir.

Eğitimin Etkisine Yönelik Nitel Bulgular

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerden araştırmaya katılan deney grubu katılımcılarından ihmal ve istismardan korunma aile eğitim programından sonra ailelerin eğitim ile ilgili görüşleri alınmıştır. Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimin faydalı olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının ($n = 20$) “evet eğitimi faydalı buldum” cevabını verdikleri belirlenmiştir. Katılımcılardan yedisinin (%35) bu soruya “Bilmediğim konuları öğrenme fırsatı buldum.” şeklinde

cevap verdiği görülmüştür. Katılımcılardan beşi (%25) ise bu soruya “İhmal ve istismar ile ilgili farkındalığım arttı” şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcılardan üçü (%15) “Çocuğumu ihmal ve istismardan nasıl koruyacağım konusunda bilgilendim” yanıtını vermiştir. Katılımcılardan diğer üçü (%15) ise “İhmal ve istismar konusunda doğru bildiğim yanlışları düzeltme fırsatı buldum” yanıtını vermiştir. Katılımcılardan ikisi (%10) ise “Aile eğitimlerine olan bakış açım değişti” yanıtını vermişlerdir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Eğitimi faydalı buldum. Bildiğimiz doğru olan şeyler netleşti, yanlış bildiklerimizi düzeltme fırsatı oldu. Özellikle istismar ile ilgili artık sadece aklıma cinsel istismar gelmiyor. İstismarın diğer türleri ile ilgilide bilgilendim.” (D19)

“Ben bu tarz eğitimlere çok katılmak istemezdim. Genelde tek taraflı eğitmen anlatıyor, biz dinliyoruz. Ama bu eğitimde etkileşim içinde bir eğitim oldu. Hem böyle eğitimlerle eksik olan bilgilerimiz tamamlanıyor. Farklı sosyal çevrelerle kaynaşyoruz.” (D14)

Görüşme formunda yer alan “Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara ilişkin aldığımız aile eğitiminin çocuğunuza yaklaşımınız konusunda ne gibi etkileri olacağını düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının ($n = 20$) çocuklarına yaklaşımlarında değişiklikler olacağı yönünde görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Katılımcıların bu soruya en çok “Çocuğumu istismardan korumak için çocuğuma karşı davranışlarımı değiştireceğim” cevabını verdikleri görülmüştür (%40). Katılımcılardan yedisi (%35) bu soruya ihmal konusunda çocuklarına yaklaşımlarının değişeceği yanıtını vermiştir. Katılımcılardan beşi (%25) ise bu soruya “Çocuğumun özel alanı/kişisel alanı konusunda daha dikkatli davranacağım.” yanıtını vermiştir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Anlatım çok akıcı ve çok etkiliydi, kendi hatalarımı da âmâsız fakatsız kabul etme ve nasıl olması gerektiğini kabul etme fırsatım oldu. Çocuğuma karşı bana ulaşabileceği, iletişim kurabileceği bir yerde olmam gerekiyor. Çocuğumun çevresindeki insanları daha iyi tanımam gerekiyor ve çocuğum yaşadıklarını anlattığında daha dikkatli dinlemem gerekiyor. Özellikle bu konularda çocuğuma yaklaşımım değişecek.” (D12)

“Çocuğumun bir birey olduğunu ve onun da özel alanının olduğunu fark ettim. Buna uygun davranacağım.” (D2)

Sürece Yönelik Nitel Bulgular

Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan konular var mıydı? Açıklar mısınız?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarının tamamının ($n = 20$) bu soruya “eğitimde eksik bırakılan veya açık ve anlaşılır sunulmayan bir konu yoktu” cevabını verdikleri görülmüştür. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Eksik olan bir konu olmadığını düşünüyorum. Aksine ciddi anlamda emek verilmiş, ince düşünülmüş bir sunumdu.” (D1)

“Aslında eksik bırakılan bir yer olmadı ama eğitime konu dışında da çok fazla soru soran oldu.” (D12)

Görüşme formunda yer alan “Bu eğitimi siz yürütüyor olsaydınız ihmal ve istismar ile ilgili başka hangi alt başlıklara yer verirdiniz?” sorusunda eğitime katılan deney grubu katılımcılarından 11’i başlıkların yeterli olduğunu belirterek başka başlık ekleyemeyeceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan ikisi (%10) ise başka başlık ekleyemeyeceğini fakat bu eğitimin ailenin diğer üyelerine (baba, büyükanne, büyükbaba, kardeş vd.) ve çocuk ile çalışan öğretmenlere verilebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan biri bu soruya çocuk evlilikleri ile ilgili bir başlık ekleyebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan ikisi ise bu soruya başka başlık eklemeyeceğini fakat bu eğitimin özellikle kırsal kesimler olmak üzere toplumun tüm kesimlerine verilebileceği ile ilgili görüş bildirmiştir. Katılımcılardan biri ise bu konuda Türkiye’deki gelişmeler ile ilgili bir başlık ekleyebileceğini belirtmiştir. Başka bir katılımcı ise bu soruya gazetelerden bu konu ile ilgili örneklerin eklenebileceği yanıtını vermiştir. Aşağıda katılımcıların görüşlerinden kesitlere yer verilmiştir;

“Başka bir başlık eklemeydim, başlıkları yeterliydi. Ama bu eğitimi ailede diğer kişilere de verirdim. Engelli bireyle aynı evi paylaşanlara ve engellilerle çalışan eğitimcilere de bu eğitim verilmeli.” (D6)

“Çocuk evlilikleri ile ilgili bir başlık ekledim.” (D5)

“Daha kapsamlı toplumdaki bütün bireylere hitap edecek bir eğitim yapmak isterdim.” (D8)

“Türkiye’de bu konuda yapılan yapısal ve hukuki reformlar başlığını ekledim.” (D12)

“Bu konuda yapılan gazete haberlerini örnek olarak ekledim.” (D17)

Tartışma

Araştırmada ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkililiğine genel olarak bakıldığında araştırmaya katılan deney grubu katılımcıları ile kontrol grubu katılımcıları öntestlerde benzer puanlar alırken eğitimden sonra yapılan sontestlerde deney grubunun öntestlere göre test puanlarında artış olduğu fakat kontrol grubunda böyle bir artışın söz konusu olmadığı görülmüştür. Deney grubuna eğitimden bir süre sonra yapılan izleme testleri ile deney grubu sontestleri karşılaştırıldığında eğitim alan deney grubunun izleme testlerinde de eğitimin etkililiğinin korunduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak eğitim programının özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin bilgi düzeyleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde Ateşoğlu (2018) yaptığı çalışmada ihmal ve istismar ile ilgili bir aile eğitim programı geliştirmiştir. Bu çalışmada ilkökul çocuklarının ebeveynlerine yönelik olarak geliştirilmiş bu eğitimde ailelerin ihmal ve istismar eğitimi ile bilgi düzeyinin arttığı bulgusu ile yapılan araştırma bulguları benzerlik göstermektedir. Başka bir program örneği ise Küçük’ün (2012) yaptığı “Hafif Zihinsel Engelli Çocuklar ve Ebeveynlerinde Cinsel İstismardan Korunma Konusunda Farkındalık Yaratma” adlı eğitim programıdır. Küçük, çalışmasını çocuklara eğitim verilmiş olması mevcut araştırma ile farklılaşmaktadır. Yapılan araştırmada hedef grup sadece ailedir. Bunun yanında yapılan araştırmada ihmal ve istismar konusu genel olarak ele alınmış olup yine bahsi geçen araştırma ile bu yönüyle farklılaşmaktadır. Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerine yönelik bir başka çalışma ise Clatos ve Asare’nin (2016) yürütmüş olduğu çalışmadır. Bu çalışma 15 ebeveynenden oluşan bir çalışma grubu ile yürütülmüştür. Bu çalışmada her konu bir power point sunumunda ayrı ayrı sunulmuş ve her konu sunumu bir dizüstü bilgisayarda basılı bir kopyada da incelenmiştir. Bu çalışmada cinsellik eğitimi ile ilgili bir aile eğitimi düzenlenerek özel gereksinimli çocuğun gerekli cinsel eğitimi aileden alması ve dolayısıyla bu yolla cinsel istismar ile ilgili risk durumlarının engellenebileceği düşünülmüştür. Bu çalışmada kullanılan sunum şekli ile araştırmacının eğitimde kullandığı sunum şekli benzerlik göstermektedir. Sonuç olarak her iki çalışmada da ailelerin yapılan eğitimden sonra bilgi düzeylerinde artış olduğu bulgusu benzerdir.

Bu araştırmada eğitime katılan deney grubuna eğitimden bir süre sonra araştırmada öntest-sontest olarak kullanılan veri toplama araçları tekrar uygulanmış ve eğitimin etkililiğinde değişim olup olmadığına bakılmıştır. İzleme testlerinde ailelerin sontestlere göre test puanlarında artış görülmüştür. Aileler üzerinde eğitimin etkililiğini koruduğu hatta ailelerin eğitimden sonra bu konu ile ilgili genel bilgiler boyutunda yeni bilgiler öğrendiği söylenebilir. Araştırmacı eğitimden sonra ailelerden araştırmada kendilerine verilen aile eğitim kitapçığını okumalarını ve eğitim içeriğini tekrar etmelerini istemiştir. Ailelerin bu kitapçığı okumalarının eğitim ile ilgili tekrar yapmalarını sağlamış olmasından dolayı izleme testlerinde sontestlere göre ailelerin bilgi düzeyinde bir artışa neden olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan ailelerin eğitim sürecinde ihmal ve istismar ile ilgili oluşan farkındalıktan dolayı kendilerinin de bu konuda farklı kaynaklardan bilgi edinmeye ve araştırmaya devam etmiş olabileceği de başka bir ihtimal olarak düşünülmektedir. Literatürde ihmal ve istismar ile ilgili yapılan çalışmalarda bilgilendirme veya eğitim programının kalıcılığına ve izleme verisi toplanmasına dair çok fazla çalışmaya rastlanmamıştır.

Günümüze kadar yapılmış çalışmaların çoğunun tanımlayıcı türde olması nedeniyle “kanıt düzeyi yüksek olan randomize kontrollü” araştırmalara gereksinim vardır. Çocuk istismarını önlemede ve müdahale programlarının geliştirilmesinde multidisipliner eğitim programları geliştirilmeli ve etkililiği deneysel araştırmalarla değerlendirilmelidir (Bakır & Kapucu, 2017). Yukarıda sözü edilen çalışmalarda farklı yöntemler ve farklı aile özellikleri olsa da hepsinin ortak özelliği eğitim sonunda ailelerin ihmal ve istismar ile ilgili daha bilgili ve duyarlı oldukları gerçeğidir. Yapılan araştırma da literatürü bu konuda desteklemiş ve aile eğitimlerinin ihmal ve istismar ile ilgili etkili ve gerekli olduğu konusuna dikkat çekmiştir.

Araştırmada genel bilgiler alt başlıktan sonra ihmal konusu ele alınmıştır. İhmal oturumunda ailelere öncelikle çocukların temel gereksinimleri sunulmuş daha sonra aile ortamında veya okul ve sosyal ortamda çocukların hangi durumlarda ihmal yaşadıkları, hangi göstergeler olduğunda ihmalin akla gelmesi gerektiği ile ihmal oturumu sürdürülmüştür. İhmal türleri de bu oturumda detaylı sunulmuştur. Yaptığımız araştırmada ailelerin eğitim sonrası görüşme sorularına “çocuğumu bazı konularda ihmal ettiğimi fark ettim.” yanıtını vermiş olması, araştırma bulgularının Tymchuk ve Andron (1990) öğrenme güçlüğüne sahip çocuğu olan 33 anne ile bir çalışma yürütmüş ve katılımcıların çocuklarını istemeden ihmal ettikleri sonucunu elde ettiği çalışmayla örtüşmektedir. Bu sonuçtan yola çıkarak annelere çocuk bakımı ve eğitimi konusunda bilgilendirici bir aile eğitimi sunulmuş ve

sonrasında eğitim verilen annelerin çocuklarına daha iyi baktıkları ve ihmal etmedikleri görülmüştür (akt., Hoşoğlu, 2009). Ailenin, ebeveynin veya bakım veren kişinin çocukla ilgili gelişim özelliklerini bilmemesi, çocuğun gereksinimlerini anlamaması, çocuğun fiziksel, duygusal, eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğa yönelmemesi gibi durumlar çocuk ihmalini tetikleyebilir. Bu konular ile ilgili ailelere verilecek eğitimin önemi ve gerekliliği yapılan birçok araştırma bulguları ile de mevcuttur (Bilir vd., 1991; Can, 2016; Hoşoğlu, 2009; İHD, 2008).

Eğitimde istismar boyutu oturumunda istismarın türleri kısaca tanıtılmış ve ihmal ve istismar arasındaki ayrımın nasıl yapılacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca istismar durumunda çocukla iletişimin nasıl kurulacağı ve istismarın adli birimlere nasıl bildirileceği de bu oturumda sunulmuştur. Ailenin istismar durumunda durumu görmezden gelmesinin çocuk üzerinde nasıl etkiler oluşturacağı da bu oturumda özenle üzerinde durulan konulardan biridir. Yapılan bir ihmal ve istismar çalışmasında da ailelerin çocuklarını istismardan koruyabilmek için “istismarın ne olduğunu, belirtilerini ve çocukları üzerindeki etkilerini” aile eğitimlerinde yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Adalı, 2007). Çocuk ile en çok vakit geçiren kişiler olan anne babalar çocuğun aile içinde veya dışındaki istismar tehlikesini bilmeli ve buna yönelik çocuğu korumak için birtakım önlemler almalıdır. İnsancıl yaklaşım ile bakıldığında istismarın gerçekleşmesine kadar beklemek çocuğun zarar görmesi ihtimali yüksek olduğundan doğru bir yaklaşım değildir. İstismar ortaya çıkmadan önleyici çalışmaların yapılması büyük bir öneme sahiptir. İstismarı önleme yapılacak eğitimler ile mümkündür (Kanak, 2015).

Fiziksel istismar konusu istismar oturumundan hemen sonra eğitim programının üçüncü oturumunda yer almaktadır. Fiziksel istismarda; çocuğa yönelik hangi davranışların fiziksel istismar sayılabileceği, çocukta hangi belirtiler olduğunda akla fiziksel istismar geleceği, hangi özelliğe sahip çocukların daha çok fiziksel istismara maruz kaldığı konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca ailelerin çocuk yetiştirirken kullandıkları disiplin yöntemlerinin arasında fiziksel istismar sayılabilecek davranışların olmaması gerekliliği üzerinde özenle durulmuştur. Ailelere bu alt başlıklar ile sunulan fiziksel istismar eğitiminin etkililiğine bakıldığında eğitim alan deney grubunun son test puanlarında eğitim öncesine göre gözle görülür düzeyde bir artış olduğu görülmüştür. Anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri ile ilgili yapılan başka bir çalışmada çocukların bazı durumlarda fiziksel istismarı hak ettiklerini söyleyen anne-babaların oranı %17.4 olarak belirlenmiştir (Dallar-Bilge vd., 2013). Fiziksel istismarın çocuklar üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı ile ilgili güçlü kanıtlar olmasına rağmen, ebeveynler tarafından sıkça bir disiplin yöntemi olarak kullanılmaktadır. Anne-babaların fiziksel istismar ve etkileri hakkındaki bilgi düzeyi yapılacak eğitimler ile artırılabilir. Yapılacak aile eğitimlerinin içeriğine çocuk istismarı ve ihmali konularının eklenmesi ile ebeveynlerin bilgi düzeyi artarak ülkemizde çocuk istismarı konusunda önleme çalışmaları desteklenmiş olacaktır (Dallar-Bilge vd., 2013).

Araştırmada bir istismar türü olan duygusal istismar konusu eğitim oturumlarında dördüncü sırada verilmiştir. Yapılan bir çalışmada Tzeng ve Jacobsen (1988) diğer istismar türleri ile karşılaştırıldığında duygusal istismarın toplumlarda daha yaygın ve belirlenmesi daha güç bir istismar türü olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak duygusal istismarın önlenmesinin diğer istismar türlerinin önlenmesinde önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (akt., Hoşoğlu, 2009). Çocuğun duygusal istismarı konusunda yapılacak öncelikli çalışmalar önleme çalışmalarıdır. Anne babalara ve bakım veren kişilere yapılacak bilgilendirme çalışmaları ise önlemede ilk adımdır. Araştırma bulgularına bakıldığında ailelerin eğitim sonrası duygusal istismar ile ilgili test puanlarında artış olduğu görülmektedir. Önleme çalışmalarının başarılı olabilmesinde çocuğun en yakınında olan ailelerin duygusal istismar konusundaki bilgi ve farkındalığının artırılması ile mümkündür (Bedir, 2018).

Araştırmada cinsel istismar konusunda ailelere verilen eğitimde; çocukların hangi ortamlarda ve kimler tarafından cinsel istismara maruz kaldığı, cinsel istismarın göstergeleri, cinsel istismarın çocuk üzerindeki etkileri, cinsel istismara maruz kalan çocukla nasıl iletişim kurulacağı, cinsel istismar durumunda adli birimlere bildirme süreci ve çocuğu cinsel istismardan korumak için hangi eğitimlerin verilmesi gerektiği (hayır deme becerisi, özel bölgelerin eğitimi, sır saklanmaması, kişisel alan ve koruması, yardım isteme öğretimi, iyi dokunma-kötü dokunma arasındaki farkın öğretimi, güven çemberi öğretimi) konularına yer verilmiştir. Bu eğitimde aileler, cinsel istismar oturumunda ve ihmal oturumunda çocuklarının sorularına ve sorunlarına çoğunlukla yanıt veremediklerini sık sık dile getirmişlerdir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalarda da genellikle ailelerin çocuklarının kendilerine cinsellikle ilgili soru sormalarını istemedikleri belirtilmiştir. Ailelerin çocuklarının sorularına yanıt verebilmeleri ve çocuklarının sağlıklı bir cinsel yaşamı olmasına destek olmak için bu konuda bilgi sahibi olmalıdırlar. Ailelerinden bu bilgiyi edinemeyen çocuklar sorularının yanıtlarını başka kaynaklarda arayabilmekte ve bu da çocukları cinsel sapmalara ve istismara açık hale getirebilmektedir (Çakmak & Çakmak, 2019). Çocukların cinsel istismarını önlemek için tasarlanan programların etkililiği hakkında yapılan bir başka çalışmada ebeveynlerin

programlara dahil edildiğinde çocukların önleme eğitiminden daha fazla yararlanacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, ebeveynlerin eğitim sürecinde bu konu ile ilgili merak ettikleri sorularının cevaplanacağı, önleme becerilerinin çocuklara öğretiminde yardımcı olacakları ve en önemlisi ebeveynlerin çocukların cinsel mağduriyetini bildirme konusunda daha istekli olacakları yönünde aile eğitiminin önemi vurgulanmıştır (Sanderson, 2004).

Sonuç olarak özel gereksinimli çocuğu olan ailelere sunulan ihmal ve istismardan korunma aile eğitiminin etkisini araştırmak için yapılan bu çalışmada eğitime katılan grupta olan katılımcıların program sonunda eğitime katılmayan gruptaki katılımcılara göre bilgi düzeylerinde bir artış olduğu gözlenmiştir. Buna göre eğitim alan gruba uygulanan programın etkili olduğu ve yapılan izleme testlerinde de bu etkililiğin korunduğu söylenebilir. Çalışma COVID-19 salgın sürecinde yürütüldüğü için izleme verileri üç hafta sonra toplanmıştır. Bu araştırmanın bir sınırlılığı olarak görülebilir. Aynı zamanda salgın döneminde tüm özel gereksinim gruplarına yönelik yapılması gereksinim türlerinin ayrılmaması da bir diğer sınırlılıktır. Aileler eğitim öncesinde ihmal ve istismar ile ilgili düşük düzeyde bilgi sahibi iken eğitimden sonra bilgi düzeylerinde bir artış olmuştur. Ailelerin bu konuda bilgilenmesi ile çocuklarına karşı ihmal ve istismardan korunma ile ilgili daha bilgili hareket edecekleri düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ihmal ve istismar ile ilgili bir önleme amacına hizmet edecektir.

Öneriler

Bu araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi düzeylerinin eğitim programı ile desteklenebileceğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, Özel gereksinimli çocuğu olan aileler ile ilgili daha kapsamlı olacak şekilde diğer aile üyelerinin de (baba, büyükbaba, büyükanne, kardeş ve diğerleri) katıldığı bir aile eğitim çalışması yapılabilir. Ailelerin ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarını desteklemek için eğitimciler eğitim kitapçıkları veya broşürler gibi materyaller hazırlayıp, bu materyalleri ailelerle paylaşabilirler. Eğitimciler ihmal ve istismar ile ilgili bilgi birikimlerini arttırmak adına bu konu ile ilgili yetkili kişilerden hizmet içi eğitimler talep edebilirler. Özel gereksinimli çocuklarda ihmal ve istismara yönelik ailelerin bilgi ve farkındalıklarını desteklemede medya ve kitle iletişim araçlarından faydalanılarak, daha geniş kitlelere ulaşılabilecek eğitimler düzenlenebilir.

Kaynaklar

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avcı, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/25309>
- Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması* (Proje Numarası: 208236) [Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119. http://www.cappsy.org/archives/vol1/no2/cap_1_9.pdf
- Ataman, A. (2005). *Özürlü çocuklar ve özel eğitime giriş*. Gündüz Yayıncılık.
- Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul çocuklarına yönelik ihmal ve istismarı önleme: Bir anababa eğitim programının değerlendirilmesi* (Tez Numarası: 530045) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bakır, E., & Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansması: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/337185>
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Pegem Akademi.
- Ballı, Ö. (2010). *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başvuran çocuk istismarı ve ihmali olgularının değerlendirilmesi* (Tez Numarası: 247779) [Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bedir, E. Y. (2018). *Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal ihmal ve istismar konusundaki bilgi ve farkındalıklarının incelenmesi* (Tez Numarası: 524653) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Beyazova, U., & Şahin, F. (2011). Çocuk istismarı ve ihmali terimleri. *Sözlük Dergisi*, 2(4), 1-21. <https://logosyayincilik.com/logosDATA/userfiles/file/cocukistismar.pdf>
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B., & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi. *Aile ve Toplum*, 1(1), 57-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198055>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. https://www.unicef.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf
- Bulut, S., & Karaman, H. B. (2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 277-301. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.382961>
- Can, V. (2016). *Öğretmen adaylarının çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi* (Tez Numarası: 446074) [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Clatos, K., & Asare, M. (2016). Sexuality education intervention for parents of children with disabilities: A pilot training program. *American Journal of Health Studies*, 31(3), 151-162. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28690386/>
- Çakmak, S., & Çakmak, S. (2019). *Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarda cinsel eğitim uygulamaları* (6. baskı). Vize Akademik Yayıncılık.
- Çifci, A., & Duyan-Çamurdan, A. (2019). Fiziksel İstismar. B. Ulukol (Ed.), *Çocuk istismarı ve ihmali* içinde (ss. 33-39). Punto Yayıncılık.
- Dallar-Bilge, Y., Taşar, M., Kılınçoğlu, B., Özmen, S., & Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(1), 27-35. <https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/152159/>

- Derebagçe, G. E., & Halis, G. (2021). Türkiye'de 1995-2020 yılları arasında çocuk istismarını önleme programlarına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(7), 651-670. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2021.791>
- Erol, D. (2007). *Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin, çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (Eskişehir il örneği)* (Tez Numarası: 221569) [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gül-Bulut, H. (2014). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ihmal ve istismarında ebeveyn ile ilişkili etmenler* (Tez Numarası: 384285) [Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hacıoğlu, B. C. (1998). Yeni türk ceza kanunu tasarısının çocuk ve küçük ceza hukukuna ilişkin hükümleri. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-20. <https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/?p=705>
- Hoşoğlu, R. (2009). *Engelli öğrencilerin ihmal ve istismar düzeyleri* (Tez Numarası: 239857) [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- İnsan Hakları Derneği. (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu*. <https://www.ihd.org.tr/cocuk-ihmalini-ve-istismarini-onleme-ogretmenler-ve-aileler-icin-egitim-klavuzu/>
- Kanak, M. (2015). *Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmal ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarına destek eğitim programının etkisi* (Tez Numarası: 388254) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karaman-Kepenekçi, Y., & Baydık, B. (2009). Zihin engelliler öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 329-350. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRBNE56STRPQT09>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler* (32. baskı). Nobel Yayıncılık.
- Küçük, S. (2012). *Hafif zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde cinsel istismardan korunma konusunda farkındalık yaratma* (Tez Numarası: 331361) [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek geliştirme çalışması. *Akademik Bakış Dergisi*, 62, 173-185. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383792>
- Polat, O. (2017). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Sanderson, J. (2004). Child-focused sexual abuse prevention programs. *Research & Issues Paper Series*, 5, 1-8. <https://www.childhelp.org/wp-content/uploads/2015/07/Child-focused-sexual-abuse-prevention-programs-Crime-and-Misconduct-Commission-Queensland.pdf>
- Soyer, C. (2017). İstismar ve ihmal edilen öğrencilerin ilköğretim yöneticileri ve öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı durum çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 6(4), 39-61. <http://www.ijase.net/index.php/ijase/article/view/148/168>
- Sönmez, V., & Alacapınar, G. F. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Sullivan, P., & Knutson, J. (2000). Maltreatment and disabilities: A population based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257-1273. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(00\)00190-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(00)00190-3)
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismar ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35(2), 82-86. <https://actamedica.org/index.php/actamedica/article/view/188>
- Taş, A. (2017). *Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi* (Tez Numarası: 469258) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

- Toydemir, A. (2019). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi* (Tez Numarası: 542206) [Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-202145586#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=G%C3%BCvenlik%20birimlerine%20gelen%20veya%20getirilen%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20kar%C4%B1C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20olay%20say%C4%B1s%C4%B1%202021,artarak%20499%20bin%20319%20oldu>.
- Ünal, H. B. (2017). *Ebeveyn Çocuk İhmal ve İstismarı Farkındalık Ölçeği'nin geliştirilmesi ve uygulanması* (Tez Numarası: 454943) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- World Health Organization. (1999). *Report of the consultation on child abuse prevention*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>
- Yılmaz-Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler* (Tez Numarası: 230905) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi

Effectiveness of the Family Education Program on Protection from Neglect and Abuse Offered to Families with Children with Disabilities*

Sevgi Yıldırım ¹

Zehra Atbaşı ²

Abstract

Introduction: This study was conducted to test the effectiveness of a family education program on the prevention of neglect and abuse, which is offered to families with children with disabilities, on the knowledge levels of families about neglect and abuse. In the study, a family education booklet prepared by the researchers regarding the prevention of neglect and abuse in the training process was used. The content of the family education booklet was organized into presentations and were presented in five sessions.

Method: This research was carried out using a mixed methods approach in which both quantitative and qualitative findings were used. In the study, a pretest-post-test experimental design with experimental and control groups was used to collect the quantitative data. The same tests were applied to the experimental group three weeks after the training, and monitoring data were obtained. In addition, an interview form consisting of four questions prepared by the researcher was applied to the experimental group immediately after the training, and the opinions of the families about the education were captured. The quantitative data of the research were analyzed using a statistical software program. The research was conducted with a total of 40 parents with children with disabilities, with 20 participants in the experimental group and 20 participants in the control group.

Results: It was observed that the family education program on protection from neglect and abuse offered to families with children with disabilities was effective in increasing the level of knowledge of families on neglect and abuse. From the findings of this study, it was concluded that the effectiveness of the family education program, which was also presented in the follow-up tests applied to the families three weeks later, was preserved.

Discussion: While the families had a low level of knowledge about neglect and abuse before the training, there was an increase in their knowledge level after the training. It is thought that if families are informed about this issue, they will be wiser about their children's protection from neglect and abuse. Therefore, this study will serve the purpose of assisting to prevent neglect and abuse.

Keywords: Child, neglect, abuse, individuals with disabilities, family education.

To cite: Yıldırım, S., & Atbaşı, Z. (2023). Effectiveness of the family education program on protection from neglect and abuse offered to families with children with disabilities. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, 24(1), 95-115. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.893235>

*This study is based on the master's thesis of the first author under the supervision of the second author.

¹**Corresponding Author:** Specialist, Necmettin Erbakan University, Institute of Education Sciences, E-mail: svgyldrm00@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5849-9831>

²Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, Institute of Education Sciences, E-mail: zehrasutcu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2758-1277>

Introduction

A child refers to the first 18 years of human life and the education and care needs of the child continue depending on his/her level of immaturity (Hacıoğlu, 1998). The child has emotional needs such as trust, stimulation through play, being touched, seeing himself as a valuable individual, having consistent order and structure, socialization, and physical basic needs such as care, nutrition, and healthcare (Hoşoğlu, 2009). The happiness and well-being of children affect their families, and the happiness and well-being of families affect society. Children's happiness and well-being, which are at the core of this structure that appears as a relational bond, can be realized by meeting the basic needs of the child and protecting him/her from maltreatment. Modern and developed societies act with the principle of "raising healthy individuals" (Ataman, 2005). Establishing certain rights and rules for children are important steps to raising healthy individuals. Children's rights to life, development, participation, and protection are the most fundamental rights. These rights are included in the Convention on the Rights of the Child in international law (The United Nations International Children's Emergency Fund [UNICEF], 2004).

Unfortunately, a child's certain legal rights are not sufficient for the protection of the child. The child can be either neglected or abused in different ways in different societies. Child neglect and abuse are defined differently in different societies and in different disciplines. In general, social and moral rules, and actions and inaction that are described as inappropriate and damaging by professionals, which have negative effects on the development of the child, are defined as child neglect and abuse (Taner & Gökler, 2004). Not performing the actions that should be taken against the child and not meeting his needs are considered as neglect, while any bad behavior towards the child is defined as abuse (Polat, 2017). While neglect is a passive phenomenon, abuse is active. Although neglect and abuse differ in meaning, they are often seen together (Soyer, 2017). Child neglect and abuse can be carried out in different ways, including "emotional, physical, sexual, economic" neglect and abuse (Polat, 2017). In its most general definition, physical abuse is expressed as the non-accidental injury of a child. As a result of physical abuse, the physical integrity of the child is damaged. It is the most easily detectable type of abuse. Beating a child is the most common form of physical abuse (Çifci & Duyan-Çamurdan, 2019). Emotional abuse, which is another form of abuse, does not have physical symptoms like physical abuse (Pekdoğan, 2017). Emotional abuse includes behaviors such as shouting, swearing, insulting, humiliating, and mocking the child. It is usually seen together with other types of abuse (Beyazova & Şahin, 2011). Among the types of abuse, the type with the most devastating effects is sexual abuse. Sexual abuse is the use of a child by an adult or someone who is at least 3-4 years older than him/her for sexual satisfaction. Sexual abuse is usually perpetrated by people in the child's close circle (Aktepe, 2009).

Neglect is expressed as passive abuse of a child. Not meeting the needs of the child such as nutrition or shelter or being indifferent towards the needs of the child is referred to as physical neglect. Failure to meet a child's medical needs or to care for the child is referred to as medical neglect. Not meeting or ignoring a child's needs such as love, trust, or being valued is defined as emotional neglect and not meeting their educational needs or support is defined as educational neglect (Beyazova & Şahin, 2011). Child neglect and abuse is a phenomenon that has short- and long-term effects on a child. Factors such as the type, duration, and severity of neglect and abuse, the degree of closeness of the abuser, and the child's perception of neglect and abuse differentiate the effects on the child. Effects such as physical injuries, growth and developmental delays, insecurity, learning difficulties, post-traumatic stress disorder, speech difficulties, alcohol and drug use, and negative friendships can be seen in the child (Yılmaz-Irmak, 2008).

Studies and research on child neglect and abuse have revealed that the risk of neglect and abuse is higher in some risky situations. These risk factors can be listed as parent-related risk factors, familial risk factors, community-related risk factors, and child-related risk factors (World Health Organization [WHO], 1999). Risk factors for parents include the parents being young, the parents experiencing emotional problems, one parent having problems with the other parent, being prone to crime, experiencing economic difficulties, having different expectations about the child, and having a protective, negligent or authoritarian attitude. Parents that have experienced neglect and abuse as a child and those having problems with attachment to the child are also risk factors (Erol, 2007; Gül-Bulut, 2014; Taner & Gökler, 2004; Taş, 2017). The risk factors related to the family of the child are factors such as the socioeconomic level of the family, and the number of children in the family. Education level, a single-parent family structure, families with divorced parents, social exclusion from the family, and easy access and intervention of foreigners into the family are also risk factors related to the family. Factors related to the society in which the child lives are high unemployment, wrong approaches such as early marriage and employment, inadequate or unimplemented laws and policies regarding children, uncontrolled effects of media

and technology on the child, and the lack of necessary precautions and interventions. Not caring for the child is also one of these factors (Gül-Bulut, 2014; Human Rights Association [HRA], 2008).

According to the child statistics report of the Turkish Statistical Institute, 55.3% of the 150 thousand 615 children who arrived at security units as victims of ill-treatment are victims of wounding, 14.5% of them are victims of crimes against the family order, and 12.2% of them are victims of sexual crimes (Turkish Statistical Institute [TÜİK], 2021). As a form of maltreatment, those who most frequently experience child neglect and abuse are individuals with disabilities. Sullivan and Knutson (2000), in their "Ill-treatment and Disability: Population-Based Epidemiological Study", stated that individuals with disabilities are exposed to neglect and abuse three to four times more than others. When evaluated in terms of neglect and abuse types, it was stated that individuals with disabilities were exposed three times more to sexual abuse. They were exposed to physical abuse 2.1-3.8 times more and they were neglected 1.4-8 times more than normally-developed individuals. Children with disabilities are most exposed to neglect and abuse between the ages of 6 and 9 years, just like normally-developed children. In the study, it was stated that children with behavioral disorders were the most exposed to neglect and abuse, followed by children with disabilities such as mental retardation, speech difficulties and orthopedic inadequacy. As disability increases, the risk of neglect and abuse also increases (Sullivan & Knutson, 2000). Children with disabilities may be at greater risk of neglect and abuse, which is due to their characteristics such as not being able to express themselves, not being able to distinguish between good and bad behavior or touching, and not being able to meet their special needs such as the ability to use the bathroom, the toilet, and dressing themselves. It is also due to being dependent on the caregiver for a long time, being limited in movement, not being able to make sense of neglect and abuse, and not having the ability to resist (Bulut & Karaman, 2018). The causes of neglect and abuse are interrelated. None of the listed reasons make the child responsible for the neglect and abuse of him- or herself (Hoşoğlu, 2009; Karaman-Kepenekçi & Baydık, 2009).

Other risk factors related to a child are age, gender, being a working child, being a migrant child, being a premature baby, having problematic behaviors, being a grumpy or crying child, having an attention deficit disorder, being hyperactive, having a learning disability, having an orthopedic disability, and having an intellectual disability. and being an individual with disabilities due to other deficiencies (Acehan et al., 2013; Erol, 2007; Taş, 2017). These listed factors are not completely independent from each other. Child-, parent-, family-, and community-related factors have a relational bond. In future studies to protect the child, it will be effective to analyze these relational situations and create programs.

Prevention studies on child neglect and abuse are carried out in three stages. The first of these prevention studies are studies on the general population before neglect and abuse have occurred. At this stage, groups at risk are also identified. In the second prevention study, studies are carried out with children at risk, and support is provided to the family on different issues. In the third prevention study, improvement and support activities are carried out with children who are exposed to neglect and abuse (Ballı, 2010). It is thought that working with the family, which is another risk factor, will be beneficial in terms of preventing neglect and abuse, taking into account the relational dimension in prevention studies to be carried out on individuals with disabilities. Individuals with disabilities are one of the groups at risk (Bulut & Karaman, 2018). With education programs on protection from neglect and abuse for families with individuals with disabilities, both neglect and abuse of children can be prevented, and families can be able to recognize neglect and abuse so that they can analyze the symptoms in children.

Children with disabilities are also affected by neglect and abuse as much as children with normal development (Bulut & Karaman, 2018). Therefore, preventive studies on neglect and abuse of children with disabilities are also of great importance. Families protecting their children against possible risks and providing education to their children with the right approach are important steps in the prevention efforts with training to be provided for family members responsible for the care, education, and protection of the children with disabilities. With the training to be facilitated on this subject, families can more easily recognize the indicators of neglect and abuse in their children with disabilities, and in such a case, they can have information about how to communicate with their child and from whom to obtain support. In studies conducted on families, individuals with disabilities, and specialists working with individuals with disabilities in our country, it has been determined that there is a lack of issues related to neglect and abuse and training programs are needed (Toydemir, 2019). In another study examining the studies on preventing child abuse between the years of 1995 and 2020 in Turkey, it was observed that most studies were conducted on primary prevention. In the same study, the scarcity of studies on children with disabilities in the risk group was mentioned (Derebagçe & Halis, 2021). In their study, Keser et al. (2010) stated that when parents encounter abuse against their children, they use inappropriate coping methods against neglect

and abuse. It is thought that the views of parents who are incorrectly informed about child abuse and neglect can be changed with comprehensive education programs that are applied at regular intervals that are suitable for their education levels. It is recommended to create training content suitable for these deficiencies. In the study of Küçük (2012) that aimed to raise awareness about abuse among mentally-handicapped children and their parents, two different education programs were prepared for the children and their parents. In this study, the necessity of conducting parental education in parallel with the intervention and prevention studies to be carried out for individuals affected by mental disabilities was emphasized. There are many studies on the prevention of child neglect and abuse with children with normal development and their families in our country (Ateşoğlu, 2018). When the literature was scrutinized, it was thought that the studies on neglect and abuse of children with disabilities and their families were quite limited (Toydemir, 2019). Educating families with children with disabilities will also serve to ensure that these children receive the right education on neglect and abuse, and to increase family-child interaction. With the increase in the level of knowledge of families with children with disabilities, the direction of their work on their children will also change and a prevention dimension will emerge against abuse and neglect. As a result, this study is crucial because the studies on families regarding the neglect and abuse of children with disabilities are limited, it contributes to the relevant literature and it sheds light for future research.

Objectives

The study aims to analyze the effectiveness of a family education program on the protection from neglect and abuse offered to families with children with disabilities. For this purpose, answers to the following questions were sought:

1. What is the effect of the family education program on the protection from neglect and abuse offered to the families participating in the research on the families' level of knowledge about neglect and abuse of children?
2. What are the views of families with children with disabilities participating in the research on family education for the protection from neglect and abuse of children?

Method

Research Model

A mixed methods approach was used in this study, which was carried out to examine the effect of a family education program on the protection from neglect and abuse of children, which will be offered to families with children with disabilities, on their level of knowledge. In this type of research, the researcher used both qualitative and quantitative data (Balci, 2018). For example, the researcher first conducted an experimental study, then interviewed the research participants about how they perceived the research, and the results were compared. Qualitative and quantitative data collection can be done simultaneously or consecutively (Balci, 2018). In this study, an experimental design with a pretest-post-test control group was used while collecting quantitative data. In this pattern, there are two groups formed by unbiased assignment. One of these groups was determined as the experimental group and the other as the control group. Measurement tools were applied to both groups before and after the experiment (Karasar, 2016). The table created by Karasar (2016) to define this pattern is given below.

Table 1

Design of the Study

Group	Appointment	Measurement	Operation	Measurement	Measurement
G ₁	R	O _{1.1}	X	O _{1.2}	O _{1.3}
G ₂	R	O _{2.1}		O _{2.2}	

In this study, the dependent variable was “knowledge level of families with children with disabilities about neglect and abuse” and the independent variable was “family education program for prevention of neglect and abuse to be offered to families with children with disabilities”. In the experimental model with the pretest-post-test control group, applying the pretest to both the experimental and control groups without the effect of the independent variable allowed for identifying the similarities and differences between the two groups. Afterwards, applying the post-test to both groups after applying “X” allowed the pre-test and post-test to be compared and interpreted (Karasar, 2016). In this study, the “Parent Information Questionnaire” and “Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale” were provided to the participants as pre-test and post-test questionnaires, respectively. The same pre-test and post-tests were applied to both the control group and the experimental group participants. In addition, both measurement tools were applied to the experimental group three weeks after the training. In the

study, an interview form consisting of four questions was also applied after the training to the experimental group who received the training.

Study Group

The target population of this research was families with children with disabilities. The study group of the research was determined by using the convenient sampling method, which is one of the purposeful sampling methods. Appropriate sampling should be selected from units that are easily accessible and applicable due to the limitations in terms of time, money, and labor (Büyüköztürk et al., 2016). Forty parents with children with disabilities living in the Aliğa district of İzmir province made up the study group of the research. In reaching the families who will participate in the study, support was received a rehabilitation center, which provides education in the district of Aliğa. Mothers, fathers, family members, or persons responsible for the care of the child from families with children with disabilities participated in the study. The families participating in the study were randomly assigned to the experimental and control groups. Participants in the study were obtained voluntarily. After classifying 20 participants for the experimental group and 20 participants for the control group, a total of 40 participants were randomly assigned to the experimental and control groups.

Table 2

Demographical Information of the Study Group

Demographical information	Answers	Experimental group		Control group	
		Frequency (n)	Percentage (%)	Frequency (n)	Percentage (%)
The person who filled up the form	Mother	18	90.0	19	95.0
	Father	1	5.0	1	5.0
	Other	1	5.0	0	0
	Total	20	100.0	20	100.0
Age	20-30	2	10.0	8	40.0
	31-40	9	45.0	8	40.0
	41-50	6	30.0	4	20.0
	51 +	3	15.0	0	0
	Total	20	100.0	20	100.0
Marital status	Married	20	100.0	19	95.0
	Single	0	0	1	5.0
	Total	20	100.0	20	100.0
Educational status	Primary	10	50.0	6	30.0
	Secondary	6	30.0	12	60.0
	University	4	20.0	2	10.0
	Total	20	100.0	20	100.0
Your child's kind of disability	Mental	1	5.0	3	15.0
	Hearing-impaired	1	5.0	0	0
	Visually impaired	1	5.0	0	0
	Autism	8	40.0	13	65.0
	Learning disability	1	5.0	0	0
	Down Syndrome	2	10.0	0	0
	ADHD	3	15.0	1	5.0
	Speech disorder	2	10.0	3	15.0
	Other	1	5.0	0	0
Total	20	100.0	20	100.0	
Have you ever received any training about neglect and abuse?	Yes	1	5.0	1	5.0
	No	19	95.0	19	95.0
	Total	20	100.0	20	100.0

Note: ADHD = attention deficit hyperactivity disorder.

When Table 2 was analyzed, it was seen that most of the participants in the experimental and control groups were mothers. When the participants were analyzed according to the age variable, it was determined that the participants were between the ages of 20 and 50 years and most of them were under the age of 40 years old. Considering the marital status variable, almost all of the participants were married. When the educational status of the participants was analyzed, it was seen that half of the participants in the experimental group were at the primary education level and most of the participants in the control group were at the secondary education level. When the variable of disability type of children with disabilities that families have was analyzed, it was seen that autism was

the most common disability type in both the experimental ($n = 8$) and control groups ($n = 13$). When the participants were asked if they had ever received training on neglect and abuse before, it was reported that only one participant in both groups received training on this subject, and the training received was only around sexual abuse.

Data Collection Tools

To collect the data in the research, existing measurement tools related to child neglect and abuse were scanned in the literature, and, considering that they would be suitable for the content of the education program and could measure the effectiveness of the education well, the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ) and the Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS) were used as data collection tools. An interview form with four questions was also applied to the experimental group who received training in the study to measure their views on the education at the end of the training.

Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ)

One of the data collection tools used in the research, the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire, was developed by Ateşoğlu (2018) to evaluate a parent education program. The survey consisted of two parts. The first 31 questions in the questionnaire were prepared to be evaluated with a 3-point rating in the form of "0 (Strongly Disagree) to 3 (Strongly Agree)". The remaining 32 questions were answered as "0 (True), 1 (False), and 2 (I don't know)". Each item was scored and item analysis was performed. In the evaluation of the results, frequency and percentage calculations were used for each section. The questionnaire consisted of 63 items, with 32 items in the first section and 31 items in the second section. In the questionnaire, there were items on child neglect, types of neglect, types of child abuse, child abuse, indicators of child neglect and abuse, risk factors in child neglect and abuse, effects of child neglect and abuse on children, and prevention of child neglect and abuse.

Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS)

The Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale, which is the second data collection tool used in the research, was developed by Ünal (2017). There were 45 items in the scale. A 5-point Likert type was used as "0 (Strongly Disagree), 1 (Disagree), 2 (Undecided), 3 (Agree), and 4 (Strongly Agree)". It took approximately 15-20 minutes for the participants to fill in the scale. On the scale, there were items on "general information about child neglect and abuse (abuse characteristics, the prevalence of neglect and abuse, etc.), types of abuse, physical abuse, sexual abuse, emotional abuse and abuser profile, awareness of neglect". These subjects constituted the sub-dimensions of the scale. According to the interpretations of the Cronbach Alpha Coefficient, the Cronbach Alpha reliability coefficient of the Physical Abuse Awareness subscale, consisting of 6 items, was calculated as .80 and it was found to be quite reliable. The Cronbach Alpha reliability coefficient of the 15-item Emotional Abuse Awareness subscale was .85. The Cronbach Alpha reliability coefficient of the 8-item Sexual Abuse Awareness subscale was .80, and the Cronbach Alpha reliability coefficient of the 4-item Neglect Awareness subscale was calculated as .80.

The Cronbach Alpha reliability coefficient of the Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS), which consisted of a total of 45 items, was calculated as .81 and it was found to be highly reliable. The items of this scale were scored individually and item analysis was performed. Item analysis and reliability coefficients were calculated by the researcher who created the scale. The Cronbach Alpha reliability coefficient of the 45 items on the scale was determined as .81 (Ünal, 2017).

Interview Form Applied to the Experimental Group at the End of the Training

An interview form consisting of four questions was applied to the experimental group participants from families with children with disabilities, after the family education program on prevention from neglect and abuse, to capture the opinions of the families about the education. While preparing these interview form questions, a literature review was done and sample questions were prepared. Expert opinions were obtained from four experts who completed their doctoral education in the field of special education, psychological counseling, and guidance regarding the questions prepared. In line with the expert opinions, the following questions were asked. After the training, interview forms were distributed to the families and they were asked to respond in writing. The questions of the family interview form applied to the experimental group after the training are as follows:

1. Do you think this training is useful? Can you explain?
2. What kind of effects do you think the family education you received on neglect and abuse in children with disabilities will affect your approach to your child? Can you explain?

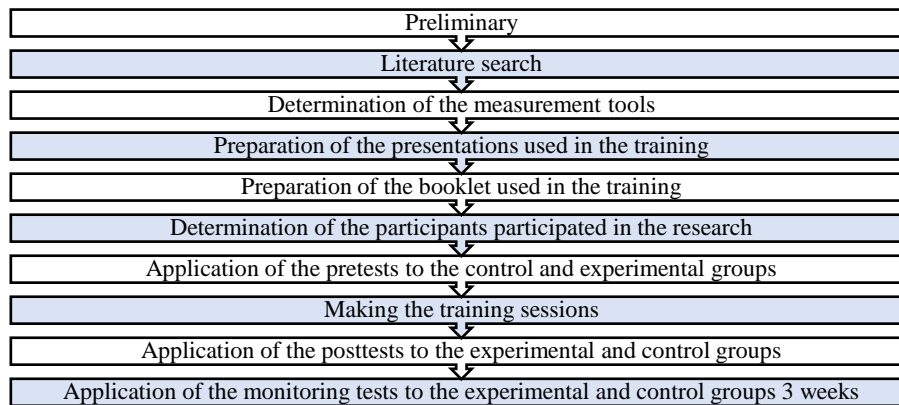
3. Were there any topics that were missing or not clearly or intelligibly presented in this training? Can you explain?
4. If you were conducting this training, what other sub-headings would you include about neglect and abuse?

Data Collection

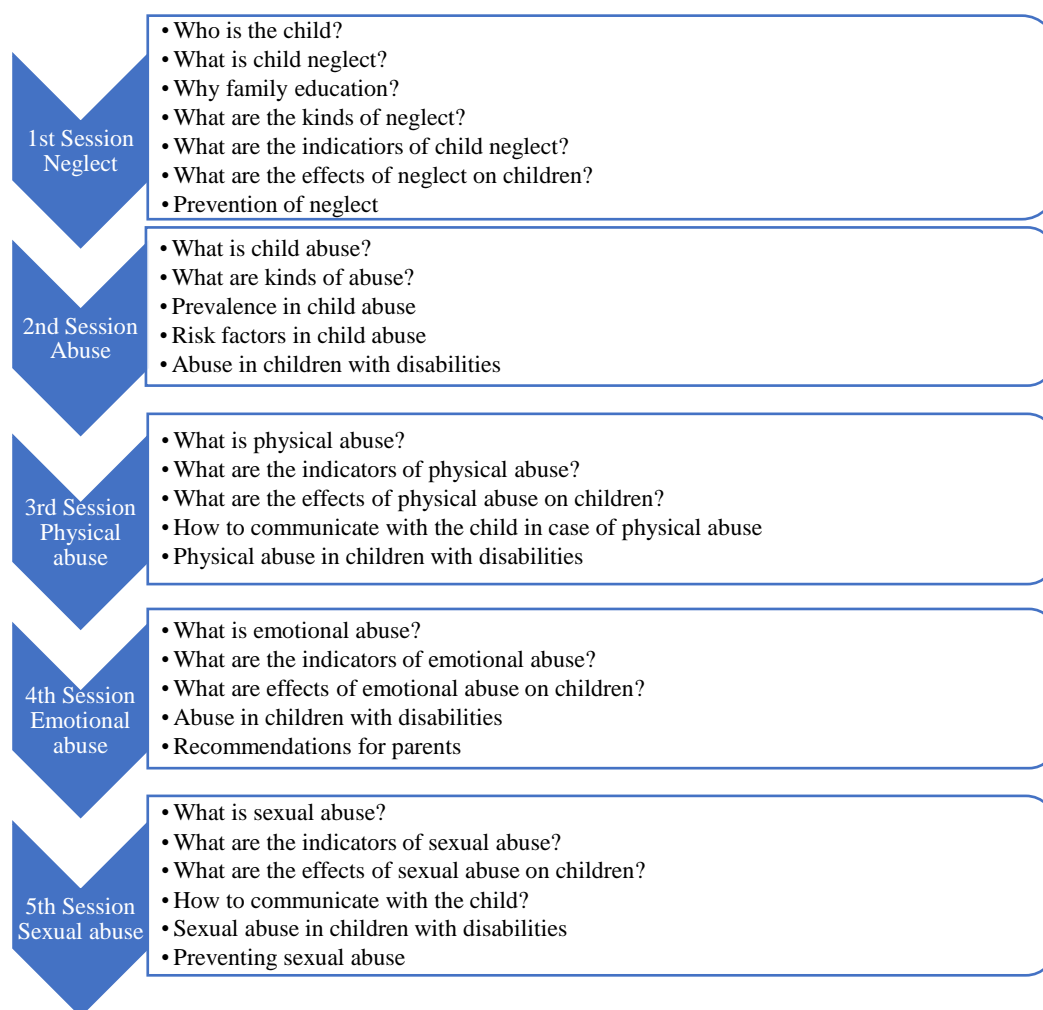
The data collection process was carried out face-to-face with a total of 40 participants, with 20 participants from the experimental group and 20 from the control group, in the district of Aliğa of a province, between June and October 2020. At the beginning of the data collection process, ethics committee approval was obtained from the Ethics Committee of the University of Necmettin Erbakan. The consent form was obtained from the participants before starting the study. The data collection process was carried out in the order shown in Figure 1.

Figure 1

Data Collection Process

As indicated in Figure 1, the first stage of the data collection process was the preliminary stage. In the preliminary stage, research was conducted on the dimensions of the issue with families with children with disabilities on child neglect and abuse, and it was decided to include both neglect and abuse terms. In the study, these main headings were used considering that the use of the titles "neglect, abuse, physical abuse, emotional abuse, and sexual abuse" and organizing the sessions accordingly would increase the level of knowledge and awareness of the families on the subject. After the preliminary preparation phase was completed in the data collection process and the main topics were determined, family education programs about neglect and abuse were scanned in the literature. Microsoft PowerPoint presentations were prepared based on five main topics that were selected during the preparation of the presentations to be used for the training. The presentations consisted of 15-30 slides in line with the achievements about what neglect and abuse are, how to distinguish between the concepts of neglect and abuse and what the indicators of neglect are. There was also a section on abuse and its effects on the child, how to communicate with the child experiencing neglect and abuse, and how to prevent neglect and abuse. At the end of each presentation, an activity related to the subject studied in that session was included. These activities were distinguishing between neglect and abuse from the given sentences, understanding the types of abuse and neglect from the given sentences and images, and reading and analyzing different abuse scenarios. There was also true/false activities in the given sentences about some well-known mistakes about neglect and abuse in society. Considering that it would support the permanence of the achievements targeted in the family education program, a neglect and abuse family education booklet was prepared that could be used as material in the activities held in the family education sessions. The pre-tests were applied to the experimental group in a family-child center where the training was held just before the first training session, and to the control group in a rehabilitation center at the same time as the experimental group. Family-child center was chosen as the place of education as there is a playground where families can leave their children during education.

Figure 2*Training Sessions and Achievements*

As seen in Figure 2, the training consisted of five sessions. Each session lasted approximately one hour. The sections of training were conducted in person. In the training sessions, open lectures, question-answer, discussion, and scenario techniques were used. For each training session, two scenarios were created regarding the training session content. These scenarios were reviewed by a special education specialist and an institutional psychologist, and the sections that would create negative elements for families were removed and finalized. The scenarios were arranged to include all individuals with disabilities. It did not include different requirement situations. It was created by considering the common needs of all individuals with disabilities. The participants kept the "family education booklet", which was the educational material, with them during the training sessions, and they participated by following the activities in the sessions from their booklets. The content of the family education booklet was formed from the achievements mentioned in the training sessions listed in Figure 2. The family education presentations and the content of the family education booklet were prepared in parallel. While preparing the family education presentations and the family education booklet, expert opinions were obtained from two academics in the field of special education. After the training sessions were completed, the post-tests were administered to the experimental group in the family-child center where the training was held. The post-tests were administered to the control group in parallel with the experimental group at the rehabilitation center. The measurement tools used by the researcher for pre- and post-test were applied to the experimental group participants three weeks after the training to monitor the given training. The measurement tools were converted into an online form and sent to the families electronically. Each participant was called by phone and reminded to fill in the form.

Data Analysis

As a result of the research, the quantitative data obtained from the data collection tools were analyzed by using the SPSS statistical program. When the homogeneity test results of the data collection tools used in the research were analyzed, since the first part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ) scored .089, the second part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ) scored .625, and the Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS) scored .394, with $p > .05$, the three tests were found to be parametric and the research findings were analyzed with non-parametric tests. After it was decided that non-parametric tests would be used in the homogeneity test, the non-parametric form of the t-test, the Mann-Whitney U test, and the Wilcoxon test were used in the data analysis. These tests are generally used when the homogeneity assumption of sample variances of the t-test is violated (Karasar, 2016). The independent sample Mann-Whitney U test was used to compare the pretest scores of the experimental group and the control groups, which are two independent samples. Again, the independent sample Mann-Whitney U test was used to compare the post-test scores of the two groups. The non-parametric single sample Wilcoxon test was used to compare the pre- and post-tests of the experimental group. In the control group, as in the experimental group, the single sample Wilcoxon test was used to compare the pretest and post-test results. The Wilcoxon test was used for the post-test and follow-up test analysis in the experimental group. Follow-up tests were not applied to the control group. In the study, the findings of the family interview form applied to the experimental group after the training were analyzed with the descriptive analysis method. Four questions about the process and the effect of the presented program were provided to the families and were discussed under the themes of process and impact, and the answers were found as percentage and frequency. Descriptive analysis is a type of qualitative data analysis that includes summarizing and interpreting the data obtained by various data collection techniques according to predetermined themes. It is used for processing data that does not require in-depth analysis. The main purpose of this type of analysis is to present the findings to the reader in a summarized and interpreted form. In the descriptive analysis method, it is advocated that the collected data are presented to the reader as they are without any action. With this method, the findings obtained by the researcher are prevented from being interpreted and indicated differently. Presenting the obtained data in its clear initial form is important to ensure impartiality (Sönmez & Alacapınar, 2011).

Results

In this section, the research findings in the effectiveness of the family education program on the prevention of neglect and abuse offered to families with children with disabilities are included. General information on neglect and abuse in the family education program, and the research findings on neglect, abuse, physical abuse, emotional abuse, and sexual abuse is detailed in this section. The Mann-Whitney U test results of the independent sample test are given in Table 3, as mentioned in the first of the research questions, in the dimension of general information about neglect and abuse.

Table 3

Experimental and Control Group General Information Pretest Post-test Mann-Whitney U Analysis Findings

General information			Pre-test					Post-test				
Test	Group	N	SR	MR	U	Z	P	SR	MR	U	Z	P
PNAIQ1	E	20	17.65	353	143	-1.55	0.12	28	560	50	-4.12	0.00
	C	20	23.35	467				13	260			
	T	40										
PNAIQ2	E	20	23.40	468	142	-1.58	0.11	29.75	595	15	-5.03	0.00
	C	20	17.60	352				11.25	225			
	T	40										
PCNAAS	E	20	21.38	427.50	182.50	-0.47	0.63	30	600	10	-5.14	0.00
	C	20	19.63	392.50				11	220			
	T	40										

Note: C = control group; E = experimental group; MR = mean ranks; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; SR = sum of rows; T = total.

In Table 3, the first part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ1), the second part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ2), the Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS) experimental and control group total scores pre- and post-test findings are outlined. When the data in Table 3 were analyzed, there was no significant difference between the two groups in the post-tests applied to the experimental and control groups after the training, while there was no significant

difference in the general information dimension in the experimental and control groups in the applied data collection tools ($p < .05$). This study consisted of the general information dimension about neglect and abuse and the characteristics of the person who commits the neglect and abuse, that is, the abuser. It also consisted of the issues that increase the risk of neglect and abuse (having a child at an early age, using alcohol and drugs, lack of knowledge about raising a child and protecting the child from abuse, etc.) and the characteristics the parents had. These are the sections of training that were given about neglect and abuse. Who should receive training on this subject, the necessity for parents to receive training on this subject, and that the child cannot be held responsible for neglect and abuse were the topics of the training.

From the research findings, it was seen in the pre-tests that the experimental and control group participants had similar knowledge levels on these subjects before the training. In the post-tests made after the training, it was seen that the families differed in the dimension of general knowledge and that there was an increase in the knowledge level of the experimental group who received the training, but there was no such increase in the control group. From this point of view, it can be said that the training affected on the knowledge levels of the families in terms of general knowledge. The analysis results of the single sample Wilcoxon test was used to make a comparison between the pre- and post-tests of the experimental group in terms of general information. These results are given in Table 4.

Table 4

Experimental and Control Group General Information Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis Findings

General information		Experimental group						Control group						
Test	N	Mean	SD	Min	Max	Z	P	Mean	SD	Min	Max	Z	P	
PNAIQ1	Pr	20	17.90	2.49	13	23	-3.93	0.00	19.05	3.10	12	24	-0.76	0.44
	Pt	20	22.65	2.06	17	24			18.55	2.95	12	24		
PNAIQ2	Pr	20	24.20	3.22	19	29	-3.77	0.00	22.30	2.81	15	26	-0.98	0.33
	Pt	20	29.80	2.42	24	33			22.70	3.11	14	26		
PCNAAS	Pr	20	37.90	5.27	27	47	-3.92	0.00	37.30	3.96	30	43	-0.64	0.52
	Pt	20	52.35	4.87	39	58			38	4.78	29	45		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; Pr = pretest; Pt = post-test; SD = standard deviation.

When Table 4 was analyzed, it was observed that there was an increase in the minimum and maximum test scores of the experimental group who received training in all data collection tools in the general information dimension and a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). There was no significant difference in the control group who did not receive the training ($p > .05$). When the test averages given for the experimental group were analyzed, it is significant that the increase in the level of knowledge of the families in the dimension of general knowledge increased significantly after the training. Accordingly, it can be said that the family education program for the prevention of neglect and abuse is effective in increasing the general knowledge of families with children with disabilities about neglect and abuse.

Table 5

Experimental Group General Information Post-test-Follow-up Test Wilcoxon Analysis Findings

General information		Experimental group						
Test	N	Mean	SD	Min	Max	Z	P	
PNAIQ1	Post-test	20	22.65	2.06	17	24	0.80	0.42
	Monitoring	20	22.95	1.19	20	24		
PNAIQ2	Post-test	20	29.80	2.42	24	33	-1.90	0.06
	Monitoring	20	30.40	2.09	25	25		
PCNAAS	Post-test	20	52.35	4.87	39	58	-3.34	0.00
	Monitoring	20	54.20	3.91	42	59		

Note: Min = minimum test score; Max = maximum test score; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; SD = standard deviation.

From Table 5, there were Wilcoxon test analysis findings made in the general information sub-dimension of the post-tests and follow-up tests applied to the experimental group. When the post-tests and follow-up tests were compared in the general information sub-dimension, it was seen that there was an increase in the test averages of the experimental group participants. In the PNAIQ1 and PNAIQ2 tests, there was no significant difference between post-test and follow-up test ($p > .05$). A significant difference was observed in the PCNAAS test ($p < .05$). It can be said that there was no change in the knowledge level of the families for the PNAIQ1 and PNAIQ2

tests, and the knowledge gained from the training was permanent. In the PCNAAS test, it was seen that there was an increase in the knowledge level of the families after the training. Accordingly, it can be said that family education in the dimension of general information about neglect and abuse maintained its effectiveness in the follow-up test performed after a while. It is thought that the review of the family education booklet, which was created from the content of family education given to the families by the researcher, by the families after the education supports the effectiveness of the training.

Another question of the research was "Does family education have an effect on the level of knowledge of families about neglect?" Findings related to the sub-dimension are presented in this section. The basic needs of children, the situations in which children experience neglect in the family or school, and the social environment when there are indications that neglect should be considered, the types of neglect were included in the neglect sub-dimension of the tests. The Mann-Whitney U test results of the independent sample test are given in Table 6.

Table 6

Experimental and Control Group Omission Dimension Pretest-Post-test Mann Whitney U Analysis Findings

Test	Neglect			Pre-test				Post-test				
	Group	N	MR	SR	U	Z	P	MR	SR	U	Z	P
PNAIQ1	E	20	18.73	374.50	164.50	-0.98	0.33	24.98	499.50	110.50	-2.55	0.01
	C	20	22.28	445.50				16.03	320.50			
	T	40										
PNAIQ2	E	20	18.28	365.50	155.50	-1.22	0.22	26.73	534.50	75.50	-3.96	0.00
	C	20	22.73	454.50				14.28	285.50			
	T	40										
PCNAAS	E	20	16.65	333	123	-2.11	0.03	29.45	589	21	-4.87	0.00
	C	20	24.35	487				11.55	231			
	T	40										

Note: C = control group; E = experimental group; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; MR = mean ranks; SR = sum of rows; T = total.

From Table 6, the first part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ1), the second part of the Parent Neglect and Abuse Information Questionnaire (PNAIQ2), the Parent-Child Neglect and Abuse Awareness Scale (PCNAAS), and the experimental and control group total scores are outlined. The pre-test and post-test findings are shown. When Table 6 was analyzed, it was determined that while there was no significant difference in the neglect dimension in the pre-tests of the experimental group and the control group, there was a significant difference in the post-tests of the experimental and control groups ($p < .05$). From the research findings, it was seen in the pre-tests that the participants in both the experimental and control groups had similar knowledge levels on the above-mentioned issues related to neglect before the training. In the post-tests made after the training, it was seen that the families differed in the dimension of neglect and there was an increase in the knowledge level of the experimental group who received the training, but there was no such increase in the control group. From this point of view, it can be said that the training given had an effect on the knowledge levels of the families in the dimension of neglect. The analysis findings of the single sample Wilcoxon test that were used to compare the pre-tests and post-tests of the experimental group in the neglect dimension are given in Table 7. The Wilcoxon test results for the pre- and post-tests of the control group are presented in Table 7 for comparison.

Table 7

Experimental Group Neglect Dimension Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis, Control Group Neglect Dimension Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis Findings

Test	Neglect	N	Experimental group					Z	P	Control group				
			Mean	SD	Min	Max	Mean			SD	Min	Max	Z	P
PNAIQ1	Pr	20	9.60	1.76	6	12	-3.43	0.00	10.20	1.40	7	12	-.29	0.77
	Pt	20	11.35	.87	9	12			10.30	1.45	7	12		
PNAIQ2	Pr	20	11.30	3.04	6	15	3.41	0.00	12.45	2.48	7	15	-.99	0.32
	Pt	20	14.95	.22	14	15			12.85	2.80	5	15		
PCNAAS	Pr	20	12.70	2.13	8	16	-3.93	0.00	14.05	2.48	8	17	-1.55	0.12
	Pt	20	18.15	2.01	11	20			13.20	1.94	9	17		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; Pr = pretest; Pt = post-test; SD = standard deviation.

When the pre-test and post-test scores of the experimental group were compared, it was seen that the minimum and maximum test scores increased in the post-tests compared to the pre-training group. There was an increase in the test averages and there was a significant difference ($p < .05$). In the control group, it was observed that the minimum and maximum test scores either remained the same or decreased. Based on the increase in the test scores of the experimental group, it can be said that the family education program for the prevention of neglect and abuse was effective in the knowledge of neglect and abuse of the families. The Wilcoxon analysis findings in which the follow-up tests and post-tests were compared to measure the effectiveness and permanence of the education given to the families in the neglect dimension are given in Table 8.

Table 8*Experimental Group Neglect Post-test-Follow-up Test Wilcoxon Analysis Findings*

Test	Neglect			Experimental group				
		<i>N</i>	Mean	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Z</i>	<i>P</i>
PNAIQ1	Post-test	20	11.35	0.87	9	12	0.00	1.00
	Monitoring	20	11.35	0.74	10	12		
PNAIQ2	Post-test	20	14.95	0.22	14	15	-1.00	0.32
	Monitoring	20	14.85	0.49	13	15		
PCNAAS	Post-test	20	18.15	2	11	20	-.92	.36
	Monitoring	20	18	1.83	12	20		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; *SD* = standard deviation.

From Table 8, it can be said that the minimum and maximum scores in the neglect dimension approached each other in the post-test administered immediately after the training and the follow-up tests administered three weeks after the training. When the follow-up and post-tests applied to the experimental group participants were compared, it was seen that there was no significant difference ($p < .05$). In the follow-up test performed after three weeks with the participants who received the training, it can be said that the effect of the training was preserved in the follow-up tests in the neglect dimension, which was because there was not much change in the test averages compared to the post-test. Another question of the research was "Does family education affect on the level of knowledge of families about abuse?" Findings related to the sub-dimension are presented in this section. The findings obtained from the test items about how to establish communication with the child in case of abuse and how to report the abuse to the judicial units, and how the family ignoring the situation in case of abuse will affect the child are discussed in the abuse dimension. Since the abuse dimension is not handled separately in the PCNAAS test, the findings of the PNAIQ test are presented in this section.

Table 9*Experimental and Control Group Abuse Dimension Pretest-Post-test Mann Whitney U Analysis Findings*

Test	Abuse		Pre-test					Post-test				
	Group	<i>N</i>	<i>MR</i>	<i>SR</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>	<i>MR</i>	<i>SR</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>P</i>
PNAIQ1	E	20	20.88	417.50	192.50	-0.20	0.84	28.60	572	38	-4.41	0.00
	C	20	20.13	402.50				12.40	248			
	T	40										
PNAIQ2	E	20	18.68	373.50	163.50	-1.08	0.28	22	440	170	-1.78	0.08
	C	20	22.33	446.50				19	380			
	T	40										

Note: C = control group; E = experimental group; *MR* = mean ranks; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; *SR* = sum of rows; T = total.

When Table 9 was analyzed, there was no significant difference between the experimental and control groups' PNAIQ pre-tests in the first part of the abuse dimension, but there was a significant difference between their post-tests ($p < .05$). Accordingly, it can be said that family education was effective in this section. In the second part of the PNAIQ, there was no significant difference between the experimental and control groups in the pre-tests, while there was a change that tended to create a significant difference between the post-tests, but there was no significant difference ($p > .05$). Accordingly, it can be said that before the training in the PNAIQ test, the knowledge level of the experimental and control groups in the abuse dimension was similar. After the training, there was a significant difference in the PNAIQ1 test, but there was no significant difference in the PNAIQ2 test. The findings of the Wilcoxon analysis findings, in which the change within the experimental group after the education and the change within the control group can be seen in the abuse dimension, are presented in Table 10.

Table 10

Experimental Group Abuse Dimension Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis, Control Group Abuse Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis Findings

Abuse		Experimental group						Control group						
Test		<i>N</i>	Mean	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Z</i>	<i>P</i>	Mean	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Z</i>	<i>P</i>
PNAIQ1	Pr	20	17.70	3.46	7	22	-3.83	0.00	18.10	2.97	13	24	-0.52	0.60
	Pt	20	22.25	2.05	17	24			17.75	2.63	13	23		
PNAIQ2	Pr	20	7.60	1.93	3	9	-2.97	0.00	8.35	.87	7	9	-2.12	0.03
	Pt	20	9	0	9	9			8.80	.52	7	9		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; Pr = pretest; Pt = post-test; *SD* = standard deviation.

From Table 10, it was seen that there was an increase in the minimum and maximum scores and the test averages in the experimental group in the abuse dimension. Considering the experimental group findings, it was seen that there was a significant difference between the pre- and post-tests of the participants ($p < .05$). When the control group findings were analyzed, it was observed that there was no change or decrease in the minimum and maximum scores and test averages. Based on these findings, it can be said that the family education in the abuse dimension affected the knowledge levels of the families.

Table 11

Experimental Group Abuse Dimension Post-test-Follow-up Wilcoxon Analysis Findings

Abuse		Experimental group						
Test		<i>N</i>	Mean	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Z</i>	<i>P</i>
PNAIQ1	Post-test	20	22.25	2.05	17	24	-2.39	0.02
	Monitoring	20	23.10	1.21	20	24		
PNAIQ2	Post-test	20	9	0	9	9	0.00	1.00
	Monitoring	20	9	0	9	9		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; *SD* = standard deviation.

When Table 11 was analyzed, according to the Wilcoxon analysis results, the experimental group abuse dimension post-test and follow-up test analysis findings are shown. In Table 11, in which the post-tests applied to the experimental group immediately after the training and the follow-up tests administered three weeks later were compared, there was a significant difference. There was a significant difference between the post-test and follow-up test in the first part of the PNAIQ ($p < .05$). In the first part of the PNAIQ1, there was an increase in the test averages and minimum test scores in the post-test. In the second part of the PNAIQ2, there was no difference between the post-test and follow-up test, and the test scores remained the same. According to Table 11, it can be said that the training given to the families in the abuse dimension maintained its effectiveness.

Another question of the research was "Does family education affect the level of knowledge of families about types of abuse?" Findings related to the sub-dimension are presented in this section. In this section, there are the findings on the test items about the types and indicators of abuse, the effects on the child, how to communicate with the child and how to take precautions.

In Table 12, in terms of types of abuse, the Wilcoxon analysis, which compared the pre- and post-test findings of the experimental group, and the Wilcoxon analysis, which compared the pre- and post-test findings of the control group, are presented.

Table 12

Types of Abuse; Experimental Group Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis, Control Group Pretest-Post-test Wilcoxon Analysis Findings

Physical abuse		Experimental group							Control group					
Test		N	Mean	SD	Min	Max	Z	P	Mean	SD	Min	Max	Z	P
PNAIQ1	Pr	20	6.75	1.33	3	8	-3.02	0.00	7.10	1.12	5	8	-0.37	0.71
	Pt	20	7.65	.59	6	8			7.05	1.10	4	8		
PNAIQ2	Pt	20	5.35	.87	4	6	-2.60	0.01	5.60	.82	4	6	-0.85	0.40
	Pr	20	6	0	6	6			5.45	1.10	2	6		
PCNAAS	Pr	20	18.95	2.39	14	23	-3.93	0.00	19.30	2.64	12	23	-1.23	0.22
	Pt	20	27	2.38	21	30			18.20	3.09	10	23		
Emotional abuse		Experimental group							Control group					
Test		N	Mean	SD	Min	Max	Z	P	Mean	SD	Min	Max	Z	P
PNAIQ1	Pr	20	7.75	1.55	5	11	-3.94	0.00	8.65	2.11	5	12	-0.16	0.87
	Pt	20	10.80	1.32	8	12			8.60	1.67	5	12		
PCNAAS	Pr	20	51.60	6.98	34	64	-3.93	0.00	54.30	5.36	45	68	-1.85	0.06
	Pt	20	68.15	5.03	53	75			51.90	5.53	41	65		
Sexual abuse		Experimental group							Control group					
Test		N	Mean	SD	Min	Max	Z	P	Mean	SD	Min	Max	Z	P
PNAIQ1	Pr	20	35.85	4.46	22	43	-3.92	0.00	37.80	4.26	31	45	-1.61	0.11
	Pt	20	45.20	2.44	39	48			36.05	4.19	29	46		
PNAIQ2	Pr	20	21.50	4.10	15	30	-3.93	0.00	22.35	2.80	18	28	-3.83	0.00
	Pt	20	33.40	2.62	26	36			28.35	3.03	22	34		
PCNAAS	Pr	20	28.05	4.68	17	36	-3.92	0.00	27.80	3.93	20	36	-0.76	0.45
	Pt	20	37	2.94	30	40			27.15	4.12	21	33		

Note: Max = maximum test score; Min = minimum test score; PCNAAS = parent-child neglect and abuse awareness scale; PNAIQ = parent neglect and abuse information questionnaire; Pr = pretest; Pt = post-test; SD = standard deviation.

When Table 12 was analyzed, the pretest and post-test scores of the experimental group were shown in the dimensions of physical abuse, emotional abuse, and sexual abuse. The pre- and post-test Wilcoxon analysis findings of the control group are shown. When the pre- and post-test mean scores of the experimental group in the physical abuse dimension were analyzed, it was seen that the test averages increased in the post-tests. In addition, it can be said that there was an increase in the minimum and maximum scores of the experimental group in the physical abuse dimension, and as a result, there was a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). When the findings of the control group in the physical abuse dimension were analyzed, it was seen that there was no significant difference in the pre- and post-tests. In terms of physical abuse, it can be said that the family education was effective based on this positive change in the test scores in the experimental group, unlike the control group. Considering the findings of emotional abuse, which is one of the types of abuse, it was seen that the post-test scores (maximum-minimum scores) in the experimental group increased compared to the pre-test scores and there was a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). There was no such change in the control group. In line with these findings, it can be said that the education in the dimension of emotional abuse was effective on increasing the knowledge levels of the families. When the findings of sexual abuse, another type of abuse, were analyzed, it was seen that the minimum and maximum scores of the experimental group increased. The test averages increased in the post-tests compared to the pre-test, and there was a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). There was no such change in the control group. In line with these findings, it can be said that education in the dimension of emotional abuse was effective on the knowledge levels of families. When the findings of sexual abuse, another type of abuse, were analyzed, it was seen that the minimum and maximum scores of the experimental group increased, and the test averages increased in the post-tests compared to the pre-test. There was a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). There was no such change in the control group. In line with these findings, it can be said that the education in the dimension of emotional abuse was effective on increasing the knowledge levels of the families. When the findings of the sexual abuse dimension, which is another type of abuse, were analyzed, it was seen that the minimum and maximum scores of the experimental group increased, and the test averages increased in the post-tests compared to the pre-test. There was a significant difference between the pre- and post-tests ($p < .05$). In the control group, while there was no significant difference in the PNAIQ1 and PCNAAS tests, there was a significant difference in the PNAIQ2 test. It can be thought that the reason for the difference in the test average and minimum-maximum scores in the

PNAIQ2 test control group findings is the families' rising awareness and learning about these topics. In conclusion, it can be said that the family education program for the prevention of neglect and abuse types was effective in increasing the knowledge of families with children with disabilities about neglect and abuse.

After the family education program on the prevention of neglect and abuse in children, the opinions of the families about the training were obtained from the experimental group participants who participated in the study who were families with children with disabilities.

Qualitative Findings on the Impact of Education

In the interview form, "Do you think this training is useful? Can you explain?", it was determined that all of the experimental group participants ($n = 20$) who participated in the training answered "yes, I found the training useful". Seven of the participants (35%) answered this question, "I had the opportunity to learn about the subjects that I did not know". Five of the participants (25%) gave an opinion on this question "My awareness of neglect and abuse has increased". Three of the participants (15%) answered "I am informed about how to protect my child from neglect and abuse". The other three (15%) participants answered, "I had the opportunity to correct the mistakes that I knew to be true about neglect and abuse". Two of the participants (10%) answered "My perspective on family education has changed". Below are sections from the opinions of the participants:

"I found the training helpful. The things we knew were true became clear, it was an opportunity to correct what we knew wrong. Especially about abuse, I don't only think about sexual abuse anymore. I was also informed about other types of abuse." (D19)

"I would not want to participate in such pieces of training. Generally, they are one-sided; an educator tells and we listen. But this training was interactive training. And with such pieces of training, our missing information is completed. We mingle with different social circles." (D14)

In the interview form, "What kind of effects do you think the family education you received on neglect and abuse in children with disabilities will affect your approach to your child? Can you explain?", it was determined that all of the experimental group participants ($n = 20$) who participated in the training stated that there would be changes in their approaches to their children. It was observed that the participants mostly answered "I will change my behavior towards my child to protect my child from abuse" (40%). Seven of the participants (35%) answered the question that their approach to their children about neglect would change. Five of the participants (25%) answered this question "I will be more careful about my child's private space/personal space". Below are sections from the opinions of the participants:

"The narration was very fluent and very effective, I had the opportunity to admit my own mistakes without mercy and accept how it should be. I need to be in a place where my child can reach me and communicate with me. I need to get to know the people around my child better and I need to listen more carefully when my child tells me what they are going through. Especially in these matters, my approach to my child will change." (D12)

"I realized that my child is an individual and he has his private space. I will act accordingly." (D2)

Qualitative Findings for the Process

In the interview form, the participants were asked, "Were there any topics that were left incomplete or were not presented clearly and intelligibly in this training? Can you explain?" It was observed that all of the experimental group participants ($n = 20$) who participated in the training answered "There was no topic left incomplete or not presented clearly and intelligibly in the training".

"I don't think there is anything missing. it was essentially a thoughtful presentation that was seriously worked on." (D1)

"Actually, there was no place left incomplete, but there were people who asked the educator a lot of questions outside the subject." (D12)

"I don't think anything is missing. On the contrary, it was a thoughtful and thoughtful presentation." (D1)

"There was not a place that was left incomplete, but there were many people who asked the educator a lot of questions far afield." (D12)

In the interview form, the participants were asked, "If you were conducting this training, what other sub-headings would you include about neglect and abuse?" Eleven of the experimental group participants who participated in the training stated that the titles were sufficient and stated that they could not add another title to the question. Two of the participants (10%) stated that they could not add another title, but that this training could be given to other members of their family (father, grandparent, sibling, etc.) and teachers working with children. One of the participants expressed his opinion that he could add a title about child marriages to this question. Two of the participants stated that they would not add another title to this question, but that this training could be given to all segments of society, especially in rural areas. One of the participants stated that he could add a title about the developments in Turkey. Another participant replied to this question that examples from newspapers on this subject could be added. Below are sections from the opinions of the participants:

"I wouldn't add another title, the titles were enough. I wouldn't add another title, the titles were enough. But I would also give this training to other people in the family. This training should also be given to those who share the same house with the disabled person and the educators who work with the disabled." (D6)

"I would add a topic about child marriages." (D5)

"I would like to form a training that will appeal to all individuals in the wider society." (D8)

"I would add the title of structural and legal reforms made in this regard in Turkey." (D12)

"I would add newspaper reports on this subject as an example." (D17)

Discussion

When the effectiveness of the family education training on the protection from neglect and abuse in the study was considered, it was observed that the experimental group participants and the control group participants had similar scores in the pre-tests. There was an increase in the test scores of the experimental group in the post-tests after the training compared to the pre-tests, but there was no such increase in the control group. When the follow-up tests were given to the experimental group after a while and the post-tests of the experimental group were compared, it was seen that the effectiveness of the training was preserved in the follow-up tests of the experimental group who received the training. From this point of view, it can be said that the training program is effective on increasing the knowledge levels of families with children with disabilities. When the literature was analyzed, Ateşoğlu (2018) developed a family education program about neglect and abuse in his study. The findings of this study, which was developed for parents of primary school children, were similar to the findings of the study where the level of knowledge of the families increased with education about neglect and abuse. Another example of a program is the training program called "Awareness Raising on Protection from Sexual Abuse in Children with Mild Mental Disabilities and Their Parents" by Küçük (2012). Küçük conducted his work in two different dimensions for children and their parents. The fact that families and children were educated in this study differs from the current research. The target group in the research was only the family. In addition, the subject of neglect and abuse was discussed in general in the research, and it differs from the aforementioned research in this aspect. Another study for parents of children with disabilities is the study conducted by Clatos and Asare (2016). This study was conducted with a study group of 15 parents. In this study, each topic was presented separately in a PowerPoint presentation and each topic presentation was also analyzed using an electronic copy on a laptop computer. In this study, it was thought that by organizing a family education program on sexuality education, the child with disabilities could receive the necessary sexual education from the family, and thus risk situations related to sexual abuse could be prevented. The presentation style used in this study is similar to the presentation style used by the researcher in education. As a result, the finding of an increase in the level of knowledge of the families after training was similar in both studies.

In this study, the data collection tools used as pretest-post-test in the research were applied again to the experimental group participating in the training after a while, and it was checked whether there was a change in the effectiveness of the training. In the follow-up tests, there was an increase in the test scores of the families compared to the post-tests. It can be said that the education maintained its effectiveness on the families, and the families even learned new information in the dimension of general information on this subject after the education. After the training, the researcher asked the families to read the family training booklet given to them in the study and to repeat the training content. It is thought that the families' reading of this booklet may lead to an increase in the level of knowledge of the families in the follow-up tests compared to the post-tests, since it enabled them to repeat the education. On the other hand, another possibility is considered that the families may have continued to

obtain information and research from different sources due to the awareness of neglect and abuse in the education process. In the literature, there are not many studies on the permanence of the information or training programs and the collection of monitoring data in studies on neglect and abuse.

Since most of the studies conducted to date are of a descriptive type, there is a need for “randomized controlled studies with a high level of evidence”. Multidisciplinary training programs should be developed in the prevention of child abuse and for the development of intervention programs, and their effectiveness should be evaluated with experimental research (Bakır & Kapucu, 2017). Although there were different methods and different family characteristics in the studies mentioned above, the common feature of all of them is the fact that the families were more knowledgeable and sensitive about neglect and abuse at the end of the training. The research also supported the literature on this subject and drew attention to the fact that family education is effective and necessary regarding neglect and abuse.

In the research, after the sub-title of general information, the subject of neglect was discussed. In the neglect session, the families were first presented with the basic needs of the children. Thereafter, the neglect session was continued with a discussion of when children experienced neglect in the family environment or in the school or social environment, and when there were any indications, that neglect should be considered. Types of neglect were also presented in detail in this session. In the research conducted, the families’ answer, “I realized that I neglected my child in some matters” to the interview questions was in line with the research findings of Tymchuk and Andron (1990). They conducted a study with 33 mothers with children with learning disabilities and found that the participants neglected their children unintentionally. Based on this result, mothers were provided with informative family training on child care and education, and it was seen that the mothers who were educated afterwards took better care of their children and did not neglect them (as cited in Hoşoğlu, 2009). Situations such as the family, parent, or caregiver not knowing the developmental characteristics of the child, not understanding the child’s needs, or not turning to the child to meet the child’s physical, emotional and educational needs may trigger child neglect. The importance and necessity of the education to be given to families on these issues is also evident in the findings of many studies (Bilir et al., 1991; Can, 2016; Hoşoğlu, 2009; HRA, 2008).

In the abuse dimension in the education session, the types of abuse were briefly introduced and it was emphasized how to make a distinction between neglect and abuse. In addition, how to establish communication with the child in case of abuse and how to report the abuse to the judicial units were also presented in this session. How the family’s ignorance of the situation in case of abuse will affect the child is one of the issues that was carefully discussed in this session. In a neglect and abuse study, it was stated that “what abuse is, its symptoms and its effects on children” should be included in family education to protect their children from abuse (Adalı, 2007). Parents, who spend the most time with their children, should be aware of the danger of child abuse within or outside the family and should take some precautions to protect their children. From a humane approach, waiting until the abuse takes place is not the right approach, since the risk of harm to the child is high. It is of great importance to carry out preventive actions before abuse occurs. Prevention of abuse is possible with sections of training (Kanak, 2015).

The subject of physical abuse was included in the third session of the training program immediately after the abuse session. For physical abuse, the focus was on which behaviors towards the child can be considered physical abuse, what symptoms will come to mind when a child has physical abuse, and which characteristics children have that are exposed to more physical abuse. In addition, the necessity of not having behaviors that can be considered physical abuse among the discipline methods used by families while raising children was carefully emphasized. Considering the effectiveness of the physical abuse education offered to the families with these sub-headings, it was seen that there was a noticeable increase in the post-test scores of the experimental group who received the education compared to the pre-training. In another study on the knowledge levels of parents about child abuse and neglect, their experiences, and the discipline methods they use, the rate of parents who said that children deserved physical abuse in some cases was determined as 17.4% (Dallar-Bilge et al., 2013). Although there is strong evidence that physical abuse will have negative effects on children, it is frequently used by parents as a discipline method. The level of knowledge of parents about physical abuse and its effects can be increased with training. With the addition of child abuse and neglect issues to the content of family training, the level of knowledge of parents will increase and prevention efforts on child abuse will be supported in our country (Dallar-Bilge et al., 2013).

In the study, emotional abuse, which is a type of abuse, was given in the fourth training session. In another study, Tzeng and Jacobsen (1988) stated that emotional abuse is a more common and more difficult type of abuse

to determine in societies when compared to other types of abuse. From this point of view, it can be said that the prevention of emotional abuse has an important role in the prevention of other types of abuse (cited in Hoşoğlu, 2009). The primary studies to be done on the emotional abuse of the child are prevention studies. Informing parents and caregivers is the first step in prevention. When the research findings were analyzed, it was seen that there was an increase in the test scores of the families after the education about emotional abuse. The success of prevention efforts is possible by increasing the knowledge and awareness of the families closest to the child about emotional abuse (Bedir, 2018).

In the education given to the families about sexual abuse in the research, in which environments and by whom children are exposed to sexual abuse, indicators of sexual abuse, the effects of sexual abuse on the child, and how to communicate with the child exposed to sexual abuse were included. In addition, the process of reporting to the judicial units in case of sexual abuse and what training should be given to protect the child from sexual abuse (the skill of saying no, education of private areas, not keeping secrets, personal space, and protection) were included. Moreover, teaching to ask for help, teaching the difference between good and bad touching, and teaching the circle of trust were included. In this training, families frequently stated that they could not answer their children's questions and problems in the sexual abuse and neglect sessions. In studies on this subject, it has been stated that the families generally did not want their children to ask them questions about sexuality. Families should have information about this topic to be able to answer their children's questions and to support their children to have a healthy sexual lifestyle. Children who cannot obtain this information from their families search for answers to their questions from other sources, which may make children vulnerable to sexual deviations and abuse (Çakmak & Çakmak, 2019). In another study on the effectiveness of programs designed to prevent sexual abuse of children, it was emphasized that children would benefit more from prevention education when parents were included in the programs. In addition, the importance of family education was emphasized in the way that parents' questions about this issue will be answered during the education process, they will help teach children about prevention skills, and most importantly, parents will be more willing to report their children's sexual victimization (Sanderson, 2004).

As a result, in this study, which was conducted to investigate the effect of family education on the protection from neglect and abuse of children offered to families with children with disabilities, it was observed that the level of knowledge of the participants in the group participating in the training increased. At the end of the program, compared to the participants in the group not participating in the training, it was observed that it increased. Accordingly, it can be said that the program applied to the training group was effective and this effect was maintained in the follow-up tests. As the study was conducted during the COVID-19 outbreak, monitoring data were collected three weeks later, which can be seen as a limitation of the research. At the same time, it is another limitation that the need types were not separated for all disability groups during the pandemic period. While the families had a low level of knowledge about neglect and abuse before the education, there was an increase in their knowledge levels after the education. It is thought that by informing the families about this issue, they will act more knowledgeable about the protection from neglect and abuse against their children. Therefore, this study will serve the purpose of prevention related to neglect and abuse.

Suggestions

This research revealed that the knowledge level of families with children with disabilities about neglect and abuse can be supported by a training program. In this direction, a family education study can be conducted with the participation of other family members (father, grandfather, grandmother, sibling, and others) regarding families with children with disabilities.

To support families' knowledge and awareness of neglect and abuse, educators can prepare materials such as training booklets or brochures and share these materials with the families. Educators may request in-service training from authorized persons on this subject to increase their knowledge about neglect and abuse. To support the knowledge and awareness of families about neglect and abuse of children with disabilities, media and mass media can be used to provide training to reach wider audiences.

References

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M. O., Gülen, M., Avcı, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi [Evaluation of child abuse and neglect]. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591-614. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/25309>
- Adalı, N. (2007). *10-12 yaş grubu çocuk istismarı ebeveyn ve çocuk bilgilendirme çalışması [Child abuse at the age group of 10-12 research informing parents and children]* (Proje Numarası: 208236) [Tezsiz Yüksek Lisans Programı Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı [Childhood sexual abuse]. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, 95-119. http://www.cappsy.org/archives/vol1/no2/cap_1_9.pdf
- Ataman, A. (2005). *Özürli çocuklar ve özel eğitime giriş [Children with special needs and introduction to special education]*. Gündüz Yayıncılık.
- Ateşoğlu, N. (2018). *İlkokul çocuklarına yönelik ihmal ve istismarı önleme: Bir anababa eğitim programının değerlendirilmesi [Prevention of child abuse and negligence taking aim at elementary school children. Assessment of a parental training programme]* (Tez Numarası: 530045) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bakır, E., & Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi [Reflection of child neglect and abuse to researches in Turkey: A literature review]. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13-24. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/337185>
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma [Research in social sciences]*. Pegem Akademi.
- Ballı, Ö. (2010). *Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başvuran çocuk istismarı ve ihmali olgularının değerlendirilmesi [Evaluation of neglected and abused children who were referred to Çukurova University Faculty of Medicine]* (Tez Numarası: 247779) [Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bedir, E. Y. (2018). *Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal ihmal ve istismar konusundaki bilgi ve farkındalıklarının incelenmesi [Investigating the knowledge and awareness of pre-school teachers about emotional neglect and abuse]* (Tez Numarası: 524653) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Beyazova, U., & Şahin, F. (2011). Çocuk istismarı ve ihmali terimleri [Terms of child abuse and neglect]. *Sözlük Dergisi*, 2(4), 1-21. <https://logosyayincilik.com/logosDATA/userfiles/file/cocukistismar.pdf>
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B., & San, P. (1991). Türkiye'nin 16 ilinde 4-12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi [Investigation of the frequency of corporal punishment and related problem situations of 50.473 children aged 4-12 years in 16 provinces of Turkey]. *Aile ve Toplum*, 1(1), 57-70. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198055>
- Bulut, S., & Karaman, H. B. (2018). Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı [Sexual, physical and emotional abuse of individuals with disabilities]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), 277-301. <https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.382961>
- Can, V. (2016). *Öğretmen adaylarının çocuk ihmal ve istismarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin değerlendirilmesi [Assessment of candidate teachers knowledge and awareness levels towards child neglect and abuse]* (Tez Numarası: 446074) [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Clatos, K., & Asare, M. (2016). Sexuality education intervention for parents of children with disabilities: A pilot training program. *American Journal of Health Studies*, 31(3), 151-162. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28690386/>
- Çakmak, S., & Çakmak, S. (2019). *Özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklarda cinsel eğitim uygulamaları [Sexual education practices in children in need of special education]* (6th ed.). Vize Akademik Yayıncılık.

- Çifci, A., & Duyan-Çamurdan, A. (2019). Fiziksel istismar. In B. Ulukol (Ed.), *Çocuk istismarı ve ihmali [Child abuse and neglect]* (pp. 33-39). Punto Yayıncılık.
- Dallar-Bilge, Y., Taşar, M., Kılınçoğlu, B., Özmen, S., & Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri [Socioeconomic status lower levels of parental knowledge about child abuse, neglect, experiences and discipline methods used]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(1), 27-35. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRVeU1UVTVPUT09>
- Derebagçe, G. E., & Halis, G. (2021). Türkiye' de 1995-2020 yılları arasında çocuk istismarını önleme programlarına ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların incelenmesi ve değerlendirilmesi [The analysis and discussion regarding the researches concerning child abuse prevention programs from 1995-2020 in Turkey]. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(7), 651-670. <https://www.sobibder.org/index.php/sobibder/article/view/180>
- Erol, D. (2007). *Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin, çocuklardaki fiziksel istismar belirtilerine ilişkin farkındalıkları (Eskişehir il örneği) [Awareness of pre-school teachers about the signs of physical abuse (sample of city of Eskişehir)]* (Tez Numarası: 221569) [Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Gül-Bulut, H. (2014). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ihmali ve istismarında ebeveyn ile ilişkili etmenler [Parental factors associated with child abuse and neglect among children with attention deficit hyperactivity disorder]* (Tez Numarası: 384285) [Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Hacıoğlu, B. C. (1998). Yeni Türk Ceza Kanunu tasarısının çocuk ve küçük ceza hukukuna ilişkin hükümleri [Provisions of the new draft Turkish Penal Code on juvenile and minor criminal law]. *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 1-20. <https://hukukdergi.ebyu.edu.tr/?p=705>
- Hoşoğlu, R. (2009). *Engelli öğrencilerin ihmali ve istismar düzeyleri [Extent of abuse and neglect among disabled children]* (Tez Numarası: 239857) [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Human Rights Association. (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu [Preventing child neglect and abuse training guide for teachers and families]*. <https://www.ihd.org.tr/cocuk-ihmalini-ve-istismarini-onleme-ogretmenler-ve-aileler-icin-egitim-klavuzu/>
- Kanak, M. (2015). *Okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal ihmali ve istismara yönelik bilgi ve farkındalıklarına destek eğitim programının etkisi [The effect of the training program to promote the knowledge and awareness of prospective preschool teachers on emotional neglect and abuse]* (Tez Numarası: 388254) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Karaman-Kepenekçi, Y., & Baydık, B. (2009). Zihin engelliler öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin tutumları [Attitudes of the teacher candidates of mentally handicapped children about children's rights]. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(1), 329-350. <https://app.trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TVRBNE56STRPQT09>
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler [Scientific research method concepts principles techniques]* (32nd ed.). Nobel Yayıncılık.
- Küçük, S. (2012). *Hafif zihinsel engelli çocuklar ve ebeveynlerinde cinsel istismardan korunma konusunda farkındalık yaratma [Awareness raising about protection from sexual abuse in mild mental disabled children and their parents]* (Tez Numarası: 331361) [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Pekdoğan, S. (2017). İstismar farkındalık ölçeği ebeveyn formu: Ölçek geliştirme çalışması [Abuse awareness scale parents form: Scale development study]. *Akademik Bakış Dergisi*, 62, 173-185. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/383792>
- Polat, O. (2017). *Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı [All dimensions of child abuse]* (2nd ed.). Seçkin Yayıncılık.

- Sanderson, J. (2004). Child-focused sexual abuse prevention programs. *Research & Issues Paper Series*, 5, 1-8. <https://www.childhelp.org/wp-content/uploads/2015/07/Child-focused-sexual-abuse-prevention-programs-Crime-and-Misconduct-Commission-Queensland.pdf>
- Soyer, C. (2017). İstismar ve ihmal edilen öğrencilerin ilkökul yöneticileri ve öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı durum çalışması [Evaluation of the school headmasters and teachers' views on children's abuse and neglect: A comparative study case]. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 6(4), 39-61. <http://www.ijtase.net/index.php/ijtase/article/view/148/168>
- Sönmez, V., & Alacapınar, G. F. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri [Exemplified scientific research methods]*. Anı Yayıncılık.
- Sullivan, P., & Knutson, J. (2000). Maltreatment and disabilities: A population based epidemiological study. *Child Abuse & Neglect*, 24(10), 1257-1273. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(00\)00190-3](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(00)00190-3)
- Taner, Y., & Gökler, B. (2004). Çocuk istismar ve ihmali: Psikiyatrik yönleri [Child abuse and neglect: Psychiatric aspects]. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35(2), 82-86. <https://actamedica.org/index.php/actamedica/article/view/188>
- Taş, A. (2017). *Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi [Investigation of the knowledge levels of the Hacettepe University about neglect and abuse against children]* (Tez Numarası: 469258) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- The United Nations International Children's Emergency Fund. (2004). *Çocuk haklarına dair sözleşme [Convention on the rights of the child]*. https://www.unicef.org/public/uploads/files/UNICEF_CocukHaklarınaDairSozlesme.pdf
- Toydemir, A. (2019). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çocuk ihmal ve istismarına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi [Examination of the knowledge and awareness levels of teachers working in special education institutions about child neglect and abuse]* (Tez Numarası: 542206) [Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Turkish Statistical Institute. (2021). *Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri [Statistics on children arriving or brought to security units]*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-202145586#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=G%C3%BCvenlik%20birimlerine%20gelen%20veya%20getirilen%20%C3%A7ocuklar%C4%B1n%20kar%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20olay%20say%C4%B1s%C4%B1%202021,artarak%20499%20bin%20319%20oldu>
- Ünal, H. B., (2017). Ebeveyn çocuk ihmal ve istismarı farkındalık ölçeği'nin geliştirilmesi ve uygulanması [Development and implication of a scale on parent's awareness on child neglect and abuse] (Tez Numarası: 454943) [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- World Health Organization. (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>
- Yılmaz-Irmak, T. (2008). Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler [Prevalance of child abuse and neglect and resilience factors] (Tez Numarası: 230905) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.